

Evaluering

Danmarks Nationale Open Access Strategi

Maj 2024

Udgivet af Uddannelses- og Forskningsstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
Tel.: 7231 7800
ufs@ufm.dk
www.ufm.dk

Publikationen kan hentes på ufm.dk/publikationer

ISBN (elektronisk publikation): 978-87-94128-96-4

Evaluering

Danmarks Nationale Open Access Strategi

Maj 2024

Indhold

1. Sammenfatning	6
1.1 Evalueringens hovedresultater	6
1.2 Internationale erfaringer	9
1.3 Nye greb til fremme af Open Access	9
1.4 anbefalinger	9
2. Executive Summary	11
2.1 Main Evaluation Results	11
2.2 International Experiences	13
2.3 New Strategies to Promote Open Access	14
2.4 Recommendations	14
3. Indledning	15
3.1 Danmarks Nationale Open Access strategi samt effekter af Open Access	15
3.2 Formål med evaluering	16
3.3 Indhold	16
3.4 Den igangværende internationale Open Access-udvikling	16
3.5 Open Access-modeller	20
4. Udvikling i Open Acces i Danmark	21
4.1 De årlige Open Access-mål i strategien	21
4.2 Realisering af Open Access – alle forskningsområder	22
4.3 Realisering af Open Access – fordelt på hovedområder	23
4.4 Realiseringen af Open Access – alle universiteter	25
4.4.1 Fordelingen af Open Access – opgjort pr. universitet	26
4.5 Hvordan realiseres Open Access konkret i Danmark?	28
4.6 Open Access og forlagsaftaler	29
4.6.1 Prognose for Open Access-effekten af ”Læs og publicer”-aftaler	30

5. Udvikling i de samlede publikationsudgifter 32

5.1 Udvikling i samlede udgifter til videnskabelige publikationer	32
5.1.1 Artikelafgift (APC) – udvikling i perioden 2016-2021	33
5.1.2 Licensudgifter til læseadgang	37
5.1.3 Konklusion	38

6. Organisering af og erfaringer med Open Access 40

6.1 Hovedresultater af spørgeskemaundersøgelser	40
6.1.1 Kendskab til og tilslutning til Danmarks Nationale Strategi for Open Access	41
6.1.2 Open Access-retningslinjer og støttefunktioner	43
6.1.3 Monitorering og meritering	44
6.1.4 Forskernes konkrete erfaring med Open Access-publicering	45
6.2 Konklusion	47

7. Internationale erfaringer 49

7.1 Open Access-strategi, herunder model og tilslutning til cOAlition S	49
7.2 Juridiske tiltag: Immaterielle rettigheder m.fl.	50
7.3 Myndighedstiltag: Ikke-juridiske	51
7.4 Økonomi: finansiering af APC og organisering af licensforhandlinger	51
7.4.1 APC-betaling	51
7.4.2 Organisering af licensforhandlinger	52
7.5 Konklusion	52

8. anbefalinger 53

8.1 Væsentligste barrierer	53
8.2 Væsentlige internationale Open Access-tiltag	54
8.3 Anbefalinger	55
8.3.1 Generelle anbefalinger	55
8.3.2 Anbefalinger rettet mod konkrete aktører	55

1. Sammenfatning

Danmarks Nationale Strategi for Open Access, der har fokus på grøn Open Access¹, blev offentliggjort i 2014, og er siden blevet opdateret i 2018. Det fremgår af strategien, at den skal evalueres, inden den udløber i 2025, hvor målet om fri adgang for alle til alle videnskabelige publikationer fra danske forskningsinstitutioner skal være indfriet.

1.1 Evalueringens hovedresultater

I denne rapport redegøres for resultatet af evalueringen, der er gennemført i 2023 af en arbejdsgruppe bestående af repræsentanter fra Danske Universiteters sekretariat, Det Kgl. Bibliotek, NORA (National Open Research Analytics) og Uddannelses- og Forskningsstyrelsen. Sidstnævnte har været formand for arbejdsgruppen². Rapportens anbefalinger er udarbejdet med inspiration fra ledelseslaget på de danske universiteter, professionshøjskoler, de kunstneriske videregående uddannelser, offentlige/private fonde samt øvrige forskningsinstitutioner, der deltog i en konference afholdt af arbejdsgruppen den 1. november 2023.

Evalueringen viser, at implementeringen af Danmarks Nationale Strategi for Open Access har virket. Alle universiteter har lokale retningslinjer for Open Access, og der er generelt et stort kendskab til Danmarks Nationale Strategi for Open Access blandt forskningsinstitutioner og fonde, omend i mindre grad blandt forskerne. Det gælder især blandt sundhedsvidenskabelige forskere. Samtidig viser evalueringen, at der er bred opbakning blandt både forskere og ansatte på universiteterne og de øvrige forskningsinstitutioner til selve rationalet bag strategien; at Open Access bidrager til at få den maksimale effekt ud af forskningen.

¹ Open Access-modeller

Grøn Open Access.

Parallelt med udgivelsen i et videnskabeligt tidsskrift, gøres det endelige, fagfællebedømte manuskript tilgængeligt som Open Access i et digitalt, åbent arkiv.

I nogle tilfælde gøres dette øjeblikkeligt, i andre har forlaget fastsat en såkaldt 'embargoperiode', der skal udløbe, før artiklen må gøres frit tilgængelig. En sådan embargoperiode kan forsinke Open Access i flere måneder, hvorfor den danske strategi har fokus på, at disse skal reduceres eller fjernes ifm. de nationale licensforhandlinger med forlagene.

Gylden Open Access

Her publiceres i tidsskrifter, der er fuldt dedikeret til Open Access, hvorved artiklerne bliver frit tilgængelige på nettet som en del af publiceringen. Nogle Gylden OA-tidsskrifter opkræver en publiceringsafgift (Article Processing Charge, APC) af den indsendende forfatter (corresponding author), en omkostning som skal dækkes af forfatterne selv, deres institutioner eller bevillingsgivere.

Andre Gyldne OA-tidsskrifter opkræver ikke APC, og publicering er således omkostningsfri for forfatterne, mens forlagets udgifter dækkes af aftaler med fonde og nationale licenskonsortier mv. Denne form for Gylden Open Access betegnes også som Diamant Open Access.

Hybrid Open Access

Her publiceres i tidsskrifter, der kræver at læseren er dækket af abonnement/licens, og som samtidig tilbyder den enkelte forsker at få sin artikel gjort Open Access mod at betale en særlig APC. På den måde betaler forskningsinstitutionerne både for abonnement/licens og for publicering af de enkelte artikler. Derfor kaldes dette for 'double-dipping', og derfor tæller Hybrid Open Access ikke med i den Danske Open Access Indikator.

² En oversigt over medlemmerne af arbejdsgruppen fremgår af bilag 6.

Dog rejser enkelte universitetsansatte tvivl om, hvorvidt Open Access fører til den tilsigtede anvendelse og innovation, som strategien foreskriver, og opfordrer til, at man fokuserer på det fremadrettet.

Hvad angår omkostningerne til publikation, er det ikke, som strategien foreskriver, lykkedes at holde de estimerede udgifter til publikation i ro som følge af implementeringen af Open Access i Danmark. De samlede estimerede publikationsudgifter er steget. Det er lykkedes at holde udgifterne til licenser nogenlunde på et stabilt niveau, men udgifterne til Open Access-publicering med APC - i primært gyldne tidsskrifter - er steget markant - en stigning der ikke alene kan forklares ved en øget publiceringsvolumen.

Det betyder, at de danske universiteter i stigende grad betaler for at publicere Open Access, eller at deres danske eller udenlandske medforfattere gør det.

Desuden må det erkendes, at den grønne Open Access model ikke er omkostningsneutral, da denne kræver store administrative ressourcer til realisering af Open Access rettigheder, f.eks. tid brugt på indhentning af det accepterede manuskript og deponering i et repository.

På den positive side viser evalueringen, at der er sket en markant vækst i andelen af Open Access, siden strategien blev offentliggjort i 2014. Det skyldes en administrativ indsats på universiteterne og på universitetsbibliotekerne med at realisere Open Access potentialet, og Det Kgl. Biblioteks igangværende indsats for at indgå "Læs og publicer"-aftaler med store forlag, herunder aftaler om APC-fri Open Access, vil på sigt fremme Open Access-andelen.

Uanset væksten i Open Access og den markante fremgang i Open Access i Danmark bliver målet om 100 pct. Open Access i 2025 næppe realiseret.

Det skyldes flere forhold, som evalueringen har været med til at belyse:

Der er stadig et stort ikke-realiseret potentiale for Open Access i Danmark, og havde universiteterne udnyttet alle deres Open Access-rettigheder i forbindelse med 2023 målingen, ville den nationale Open Access-målsætning (82 pct.) være blevet nået. Selv hvis blot de to største universiteter, Aarhus Universitet og Københavns Universitet, havde udnyttet deres fulde Open Access-potentiale ville 2023 målsætningen være nået - og mere til.

Endvidere er andelen af publikationer med blokeret Open Access kun langsomt blevet reduceret. Der er således stadig forlag og tidsskrifter, der, uanset et politisk ønske om mere åbenhed og tilgængelighed af forskningsresultater, forsat ikke tillader Open Access eller har så lange embargoer, at de ikke lever op til den nationale Open Access strategis krav om maksimalt 12 måneders embargo. Det er særligt inden for Humaniora og Samfundsvidenskab, at de lange embargoer ses.

Sundhedsvidenskab er det videnskabelige hovedområde, hvor man finder den største andel af uudnyttede rettigheder i 2023. Var disse rettigheder blevet udnyttet af universiteterne, kunne den nationale strategis målsætning i 2023 omtrent være nået alene ved realisering af dette hovedområdes publikationer. En øget indsats for Open Access på de universiteter, der har mange sundhedsvidenskabelige publikationer, vil således kunne fremme Open Access betragteligt i Danmark.

Resultaterne af spørgeskemaundersøgelserne rettet mod institutioner, fonde og forskere, der er gennemført i foråret 2023, viser, at der er stor variation i universiteternes oplevelse af, hvorvidt det er en udfordring at få forskerne til at publicere deres videnskabelige resultater som grøn Open Access, når de har rettighederne til det.

Ifølge Open Access-netværket, der har haft mulighed for at kommentere på og uddybe undersøgelsesresultater, tillader størstedelen af tidsskrifterne dog grøn Open Access. Så de reelle problemer med grøn Open Access-publicering er sandsynligvis mere komplekse. Det handler f.eks. om manglende incitamenters blandt forskerne til at publicere grøn Open Access, forvirring om rettigheder og versioner, at det kun er forskeren selv, der kan indhente det accepterede manuskript til upload i det åbne digitale arkiv, og at embargo-perioderne ofte overskrider forskningsfondenes krav, hvorfor det i praksis ikke er muligt for forskerne at publicere i grøn Open Access m.v.

Både forskere, universiteter og forskningsfonde oplever generelt, at den største udfordring i relation til Open Access er at dække publiceringsafgifter (APC) ifm. gylden og hybrid Open Access-publicering. Flere forskere påpeger, at APC-betaling er en afgørende grund til, at de ikke publicerer i Open Access.

Universiteterne, Danmarks Frie Forskningsfond og Innovationsfonden dækker ikke publiceringsafgifter (APC) ifm. gylden eller hybrid Open Access-publicering. Dette bekræftes af forskerne.

De adspurgte private fonde har ikke retningslinjer for Open Access, hvilket kunne antyde, at der fortsat er behov for at få private fonde til at udvikle sådanne, som den nationale Open Access strategi foreskriver.

Spørgeskemaundersøgelserne viser også, at universiteterne overvurderer omfanget og effekten af deres retningslinjer og støttefunktioner vedr. Open Access, idet en betydelig del af forskerne i mindre grad oplever, at der er støttefunktioner og procedurer for Open Access på universiteterne. Det tyder således på, at der er behov for bedre kommunikation mellem institutionerne og forskerne vedr. universiteternes Open Access-tiltag og -processer. Ifølge Open Access-netværket skal denne problemstilling sammentænkes med krav og incitamenters.

Ingen af de otte universiteter meriterer Open Access-adfærd, ligesom Open Access heller ikke er et evalueringskriterium i de danske forskningsfonde. Forskere der oplevede, at deres finansieringskilde, f.eks. EU, havde Open Access-betingelser publicerede i højere grad Open Access sammenlignet med forskere, hvis finansieringskilde ikke havde betingelser. Det indikerer, at obligatoriske krav om Open Access-publicering kan være med til at øge andelen af Open Access.

Generelt vejer Open Access ikke tungt i forskernes overvejelser om, hvilket tidsskrift de vil publicere i. De er mere optaget af at publicere i tidsskrifter, der er anerkendte/prestige-fyldte, og som adresserer den rette målgruppe.

De universiteter, der har en høj andel af Open Access er derfor også de universiteter, der er meget opsøgende og overtager det meste af processen og registreringsarbejdet for forskeren i forbindelse med grøn Open Access publicering, ifølge Open Access-netværket.

1.2 Internationale erfaringer

Gennemgangen af en række andre landes Open Access-politikker viser, at de anvender en række greb til fremme af Open Access, som ikke er en del af værktøjsskassen i Danmarks Nationale Open Access Strategi, men som eventuelt kan inspirere i en eventuel opdatering af denne:

Flere lande kræver i dag øjeblikkelig Open Access, og accepterer ikke embargoerperioder – uanset om det pågældende land har fokus på grøn eller gylden Open Access.

I alle de undersøgte lande bakker en eller flere store forskningsfonde op om cOAlition S, og de arbejder aktivt på at sikre forskernes ophavsrettigheder til egne artikler, herunder i enkelte lande (Frankrig Og Holland) i form af konkrete regler i national lovgivning.

Nogle lande har endvidere nationale Open Access arkiver, og i stort set alle de undersøgte lande er det acceptabelt, at universiteter og fonde betaler forskernes APC i form af f.eks. særligt afsatte midler i fonde, ud af basismidlerne eller som en del af bevillinger.

1.3 Nye greb til fremme af Open Access

Med udgangspunkt i de identificerede barrierer samt internationale erfaringer skitseres en række mulige greb, der kan fremme Open Access i Danmark – og som er rettet mod henholdsvis universiteter/institutioner, Det Kgl. Bibliotek, offentlige/private forskningsfonde og Uddannelses- og Forskningsministeriet.

Det handler bl.a. om en endnu større indsats på de store universiteter, herunder de sundhedsfaglige fakulteter for at realisere det uudnyttede Open Access-potentiale, muligheden for at stille obligatoriske krav om Open Access i fonde, tiltag hos Det Kgl. Bibliotek, der gør det lettere for institutioners støttepersonale at identificere tidsskrifter, hvor der er forhandlet Open Access-rabat. Det handler også om greb i retning af at sikre Open Access-rettigheder i den danske ophavsretslov, etablering af et nationalt Open Access arkiv m.v.

1.4 anbefalinger

Med inspiration fra en drøftelse af, hvordan vi i Danmark accelererer Open Access-udviklingen, der foregik 1. november 2023 med deltagelse af ledelseslaget på danske forskningsinstitutioner samt offentlige og private fonde, danner evalueringen baggrund for en række anbefalinger, der kan bidrage til en eventuel opdatering af Danmarks Nationale Open Access Strategi – både på kort og længere sigt.

Det anbefales bl.a., at universiteterne effektiviserer deres indsats med at realisere det uudnyttede Open Access potentiale, at Det Kgl. Bibliotek forhandler APC til dedikerede Open Access tidsskrifter ned og at Uddannelses- og Forskningsministeriet undersøger mulighederne for at etablere et nationalt Open Access arkiv for at lette universiteternes arbejde med grøn Open Access. Det anbefales endvidere, at de danske offentlige og private fonde bliver enige om en fælles strategi, med inspiration fra Plan S ´ Rights Retention Strategy, der sikrer, at forskere får ret til at bevare specifikke ophavsrelaterede

rettigheder, når de publicerer deres arbejde, også når de publicerer i abonnementsbase-rede tidsskrifter.

2. Executive Summary

The National Strategy for Open Access in Denmark, with a focus on green Open Access³, was published in 2014 and has been updated in 2018. The strategy states that it should be evaluated before it expires in 2025, in which year the goal of providing free access for everyone to all scientific publications from Danish research institutions must be fulfilled.

2.1 Main Evaluation Results

This report presents the results of the evaluation conducted in 2023 by a working group composed of representatives from the Secretariat of Danish Universities, The Royal Danish Library, NORA (National Open Research Analytics), and the Ministry of Higher Education and Science, the latter serving as the chair of the working group. The recommendations in this report were developed with input from the leadership of Danish universities, university colleges, arts-based higher education institutions, public/private research funding organizations and other research institutions at a conference held on November 1, 2023.

The evaluation indicates that the implementation of Denmark's National Strategy for Open Access has been effective. All universities have local guidelines for Open Access, and there is generally a high level of awareness of Denmark's National Strategy for Open Access among research institutions and funding bodies, although to a lesser extent among researchers, especially in the field of health sciences. The evaluation also reveals broad support from both researchers and university staff for the rationale behind the strategy, emphasizing that Open Access contributes to maximizing the impact of research.

However, some university employees have expressed doubts about whether Open Access leads to the intended use and innovation as prescribed by the strategy and suggest a forward-looking focus on the impact of Open Access.

³ Open Access Models

Green Open Access:

In conjunction with publication in a scholarly journal, the final, peer-reviewed manuscript is made available as Open Access in a digital, open archive. In some cases, this is done immediately, while in others, the publisher has set a so-called 'embargo period' to expire before the article can be made freely accessible. Such embargo periods can delay Open Access for several months, which is why the Danish Open Access strategy focuses on reducing or removing these in connection with national licensing negotiations with publishers.

Gold Open Access:

Here, articles are published in journals fully dedicated to Open Access, making the articles freely available online as part of the publication process. Some Gold OA journals charge a publication fee (Article Processing Charge, APC) to the submitting author (corresponding author), a cost that must be covered by the authors themselves, their institutions, or funders. Other Gold OA journals do not charge APC, and publication is therefore cost-free for authors, while the publisher's expenses are covered by agreements with foundations and national licensing consortia, etc. This form of Gold Open Access is also referred to as Diamond Open Access.

Hybrid Open Access:

Here, articles are published in journals that require readers to be covered by a subscription/license and simultaneously offer individual researchers the option to make their article Open Access by paying a specific APC. In this way, research institutions pay for both subscription/license and for the publication of individual articles. This is why it's referred to as 'double-dipping', and therefore Hybrid Open Access is not included in the Danish Open Access Indicator.

Regarding publication costs, the strategy has not succeeded in keeping the estimated publication expenses stable in line with its recommendations. The total estimated publication costs have increased. While expenses for licenses have been kept relatively stable, the costs of Open Access publishing with APC (Article Processing Charges), primarily in gold open-access journals, have risen significantly. This increase cannot be solely attributed to an increase in publication volume.

This means that Danish universities are increasingly paying for Open Access publishing, either directly or through their Danish or international co-authors.

Furthermore, it must be acknowledged that the green Open Access model is not cost-neutral, as it requires significant administrative resources for realizing Open Access rights, such as time spent on obtaining the accepted manuscript and depositing it in a repository.

On the positive side, the evaluation shows a significant growth in the share of Open Access since the strategy was published in 2014. This growth is attributed to administrative efforts at universities and university libraries to realize the Open Access potential. The ongoing efforts of The Royal Danish Library to negotiate "Read and Publish" agreements with major publishers, including agreements for APC-free Open Access, are expected to further promote Open Access.

Despite the growth in Open Access and significant progress in Denmark, the goal of achieving 100 percent Open Access by 2025 is unlikely to be realized. The evaluation has highlighted several factors contributing to this:

There is still a significant untapped potential for Open Access in Denmark, and if universities had fully utilized their Open Access rights in connection with the 2023 measurement, the national Open Access target (82 percent) could have been achieved. Even if only the two largest universities, Aarhus University and the University of Copenhagen, had maximized their Open Access potential, the 2023 target would have been met and exceeded.

The share of publications with restricted Open Access has been reduced slowly. Some publishers and journals continue to block Open Access or have extended embargo periods that do not comply with the national Open Access strategy's requirement of a maximum 12-month embargo. These issues are particularly prominent in the humanities and social sciences.

Health sciences have the highest proportion of untapped rights in 2023. If universities had utilized these rights, the national strategy's goals for 2023 could have been nearly achieved through this field's publications alone. Therefore, increased efforts in Open Access at universities with many health science publications could significantly promote Open Access in Denmark.

Results from surveys conducted in the spring of 2023 show significant variation in universities' experiences regarding the challenge of getting researchers to publish their scientific results as green Open Access when they have the rights to do so.

According to the Open Access network, most journals allow green Open Access. Therefore, the real issues with green Open Access publishing are likely more complex and may include factors like researchers' lack of incentives to publish green Open Access, confusion about rights and versions, the requirement for researchers to obtain the accepted manuscript for uploading to an open digital archive, and embargo periods that often exceed research fund requirements, making it practically impossible for researchers to publish green Open Access, among other factors.

In general, both researchers, universities, and research funding bodies perceive the most significant challenge related to Open Access as covering publication fees (APC) in connection with gold and hybrid Open Access publishing. Several researchers point out that APC payments are a crucial reason why they do not publish in Open Access.

Universities, Independent Research Fund Denmark and Innovation Fund Denmark do not cover publication fees (APC) for gold or hybrid Open Access publishing, as confirmed by the researchers.

Private funding organizations surveyed do not have guidelines for Open Access, suggesting the need for private funding organizations to develop such guidelines, as outlined in the national Open Access strategy.

The survey also reveals that universities overestimate the extent and impact of their guidelines and support functions related to Open Access. A significant portion of researchers feels that there is less support and fewer procedures for Open Access at universities. This suggests a need for better communication between institutions and researchers regarding university Open Access initiatives and processes. According to the Open Access network, this issue should be addressed in conjunction with requirements and incentives.

None of the eight universities reward Open Access behavior, and Open Access is not an evaluation criterion in Danish research funding bodies. Researchers who believe that their funding source, such as the EU, has Open Access requirements, are more likely to publish in Open Access compared to researchers whose funding source does not have such requirements. This suggests that mandatory Open Access publication requirements can increase the Open Access share.

In general, Open Access is not a primary consideration for researchers when choosing which journal to publish in. Researchers are more concerned with publishing in journals that are reputable/prestigious and reach the right target audience.

The universities with a high Open Access share are those that are proactive and handle most of the process and registration work for researchers in connection with green Open Access, according to the Open Access network.

2.2 International Experiences

A review of the Open Access policies of several other countries shows that they use various methods to promote Open Access, which are not part of Denmark's National Open Access Strategy but could potentially inspire an update of the strategy:

Some countries now require immediate Open Access and do not accept embargo periods, regardless of whether the country focuses on green or gold Open Access.

In all the surveyed countries, one or more major research funding organizations support cOAlition S and actively work to secure researchers' rights to their own articles, including in some countries (France and the Netherlands) through specific rules in national legislation.

Some countries also have national Open Access archives, and in virtually all the surveyed countries, it is acceptable for universities and funding bodies to cover researchers' APC costs, such as through dedicated funding, base funding, or as part of grants.

2.3 New Strategies to Promote Open Access

Based on the identified barriers and international experiences, a range of possible strategies is outlined to promote Open Access in Denmark. These strategies are directed at universities/institutions, the Royal Danish Library, public/private research funding organizations, and the Ministry of Higher Education and Science.

These strategies include among other things:

A further effort at larger universities, including health science faculties, to realize the untapped Open Access potential, the possibility of imposing mandatory Open Access requirements in funding, initiatives at the Royal Danish Library to make it easier for institutional support staff to identify journals with negotiated Open Access discounts. It also concerns measures to ensure Open Access rights in Danish copyright law, establishment of a national Open Access archive, etc.

2.4 Recommendations

Drawing inspiration from a discussion on how to accelerate Open Access development in Denmark, which took place on November 1, 2023, with the participation of the leadership of Danish research institutions and public and private foundations, the evaluation forms the basis for a series of recommendations that can contribute to a potential update of Denmark's National Open Access Strategy – both in the short and long term.

It is recommended, among other things, that universities streamline their efforts to realize the untapped Open Access potential, that the Royal Library negotiates Article Processing Charges (APC) for dedicated Open Access journals, and that the Ministry of Higher Education and Science explores possibilities for establishing a national Open Access archive to facilitate universities' work with green Open Access.

Furthermore, it is recommended that Danish public and private foundations agree on a common strategy on copyright, drawing inspiration from Plan S's Rights Retention Strategy. This strategy ensures that researchers retain specific copyright-related rights when publishing their work, even when publishing in subscription-based journals.

3. Indledning

3.1 Danmarks Nationale Open Access strategi samt effekter af Open Access

Danmarks Nationale Strategi for Open Access blev offentliggjort i 2014 af daværende uddannelses- og forskningsminister Sofie Carsten Nielsen (B) og er senere blevet opdateret i 2018 af daværende uddannelses- og forskningsminister Tommy Ahlers (V) i 2018. Strategien er primært en grøn Open Access-strategi og anbefaler, at forskeren deponerer en kopi af sin færdige og fagfællebedømte videnskabelige artikel i et arkiv, til hvilket der er adgang for alle via internettet – med en tilladt forsinkelse på op til 12 måneder.

Visionen i strategien er, at der senest i 2025 skal være fri adgang til alle videnskabelige publikationer fra danske forskningsinstitutioner. Det politiske ønske om at skabe fri adgang – Open Access – for alle til videnskabelige publikationer handler om at få den maksimale effekt ud af forskningen.

Strategien forudsætter, at gevinsterne ved Open Access for danske virksomheder, dansk forskning og det danske samfund er mange. I strategien beskrives de forventede effekter på følgende måde:

”Med en øget tilgængelighed for alle til videnskabelige artikler på nettet vil vi få en mere effektiv videndeling mellem forskere, forskningsinstitutioner og virksomheder. Open Access vil resultere i nye og forbedrede forskningsmuligheder – specielt inden for tværdisciplinær forskning – og forbedre adgangen til forskningsbaseret viden for virksomheder og andre og dermed bidrage til, at den nyeste viden hurtigere kommer ud og skaber innovation og vækst i samfundet.”

Meget tyder på, at disse forventninger er realistiske; flere undersøgelser viser, at Open Access-publikationer bliver læst og citeret mere af andre forskere end publikationer, der ikke er frit tilgængelige – den såkaldte: ”Open Access Citation Advantage”. Frit tilgængelige publikationer har således en større anvendelse og dermed effekt (impact) end publikationer, der kræver abonnement eller anden form for betaling, jf. bilag 1.

Det må endvidere antages, at forskningstunge små- og mellemstore virksomheder (SMV), der ikke har de samme økonomiske muligheder som store virksomheder for at betale ofte dyre abonnementer for adgang til forskningslitteratur som store virksomheder, får lettere og billigere adgang til den nyeste viden som konsekvens af Open Access. En nylig analyse af små og mellemstore (SMV) life-science virksomheders behov for videnskabelig litteratur understøtter denne antagelse⁴. Det opleves for størstedelen af de adspurgte SMV’er i undersøgelsen, at det er besværligt/meget besværligt at få fat i de videnskabelige artikler, de har brug for, og at størstedelen ofte/nogle gange opgiver at få adgang til den efterspurgte artikel eller søger alternative veje – ofte u hensigtsmæssige/uautoriserede måder – når artiklen ligger bag en betalingsmur.

⁴ Det Kgl. Bibliotek, *Analyse af forskningsbaserede små og mellemstore virksomheders adgang til videnskabelig litteratur – barrierer og muligheder*, maj 2022.

Open Access har antageligt også en positiv effekt på især de videregående uddannelser i form af tekster og artikler, der i stigende grad bliver frit tilgængelige for de studerende og dermed udgør en økonomisk besparelse for den enkelte samtidig med, at deres forskningsbaserede læring øges pga. af den lettere adgang til videnskabelig litteratur.

Derudover kan almindelige borgere, sundhedspersonale, f.eks. praktiserende læger, og andre offentligt ansatte, f.eks. lærere og socialrådgivere, lettere få adgang til viden.

3.2 Formål med evaluering

Det fremgår af Danmarks Nationale Strategi for Open Access, at den skal evalueres inden den udløber.

I denne rapport redegøres for evalueringens resultater, der er fremkommet på baggrund af data fra den Danske Open Access Indikator, Det Kgl. Biblioteks licensafdeling samt en spørgeskemaundersøgelse sendt til henholdsvis samtlige forskningsinstitutioner i Danmark og et repræsentativt udvalg af forskere, der har publiceret en videnskabelig artikel i 2021.

En konference afholdt 1. november 2023 med deltagelse af ledelseslaget fra danske forskningsinstitutioner, herunder universiteter, professionshøjskoler, kunstneriske uddannelsesinstitutioner, øvrige forskningsinstitutioner samt offentlige og private fonde udgør også en del af evalueringsgrundlaget samt anbefalingerne sidst i rapporten.

Formålet med evalueringen er at få et indblik i, hvorvidt det er realistisk at nå målet om 100 pct. Open Access i 2025, herunder hvilke barrierer og muligheder, der eksisterer for at nå målet. Evalueringen, der vil blive forelagt uddannelses- og forskningsminister Christina Egelund (M), tjener som et muligt beslutningsgrundlag for en eventuel opdatering eller ændring af den danske Open Access politik.

3.3 Indhold

I evalueringen vil der blive redegjort for udviklingen i Open Access samt publiceringsudgifterne i Danmark (kap. 4 og 5).

Herefter vil resultaterne af spørgeskemaundersøgelserne rettet mod forskningsinstitutioner, fonde og forskere blive præsenteret (kap. 6).

Efterfølgende vil en række sammenlignelige landes Open Access-politikker blive fremstillet mhp. at perspektivere den valgte Open Access-vej i Danmark (kap. 7).

Rapporten afsluttes med anbefalinger til en eventuel opdatering af strategien (kap. 8).

3.4 Den igangværende internationale Open Access-udvikling

Det danske fokus på Open Access er ikke enestående. Open Access er en del af en igangværende international udvikling mod, og et politisk ønske om, en mere åben viden- skab (Open Science), hvor alle har en udvidet adgang ikke alene til videnskabelig

artikler, men også til andre resultater af forskningen som data, software m.v., og hvor borgere i højere grad inddrages i og bidrager til forskningsprocessen – også kaldet borgervidenskab (Citizen Science). Open Access er en meget vigtig del af vejen mod en mere åben videnskab.

I EU's forskningsprogram Horizon Europe er det et krav, at bevillingsmodtagerne publicerer Open Access. Den 23. maj 2023 vedtog de europæiske uddannelses- og forskningsministre endvidere rådskonklusioner, der bl.a. kræver, at publikationer, der er et resultat af offentlig finansieret forskning, skal være øjeblikkeligt Open Access, at betalingen for dette skal være transparent og afspejle den reelle publiceringsservice, og at de enkelte forfattere og læsere ikke selv skal betale for hverken publicering eller læseadgang⁵.

Denne politiske retning, som ministrene har sat med rådskonklusionerne, er et klart signal om, at man er utilfreds med det nuværende publiceringsparadigme, hvor værdifuld viden er låst inde bag høje betalingsmure hos forlagsindustrien, der løbende lader udgifterne stige ude af takt med omkostningerne, hvorved mindre velbemidlede forskningsmiljøer og lande oplever finansielle barrierer for at deltage fuldt og helt i den internationale forskning.

Derfor lægger ministrene op til, at øjeblikkelig og fuld Open Access bør være normen i fremtiden, og at alternative og almennyttige publiceringsformer, som f.eks. EU-Kommissionens publiceringsservice: "Open Research Europe" (ORE), med fordel kan vinde frem – også selvom det kan udfordre den nuværende forretningsmodel i forlagsindustrien baseret på høje priser såvel for adgang til at publicere som til at læse.

Open Research Europe (ORE)

Open Research Europe (ORE) er en publiceringsplatform til forskning, der er bevilget i EU-forskningsprogrammerne Horizon 2020, Horizon Europe og/eller Euratom på tværs af alle fagområder. ORE kræver hverken betaling af forfattere eller læsere og opererer med åben fagfællebedømmelse og åbne copyright licenser for såvel artikler som underliggende data.

Platformen gør det nemt for Horizon 2020-, Horizon Europe- og Euratom-modtagere at overholde vilkårene for Open Access til deres forskningsresultater og tilbyder forskere et udgivelsessted, hvor de kan dele deres resultater og indsigter hurtigt og lette åben, konstruktiv forskningsdiskussion.

Kilde: <https://open-research-europe.ec.europa.eu>

Det fremgår også af rådskonklusionerne, at der er behov for at reformere forskningens meriteringssystemer med reference til den koalition af europæiske forskningsfonde og forskningsinstitutioner⁶, herunder også en række danske fonde og institutioner, der er gået sammen med dette mål for øje.

⁵ EU Council, "High-Quality, transparent, open, trustworthy and equitable scholarly publishing – EU Council conclusions", approved on 23 May 2023.

⁶ Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA)

Koalitionens medlemmer forpligter sig til en fælles vision om, at meriteringen af forskning, forskere og forskningsinstitutioner anerkender de forskellige outputs, praksisser og aktiviteter, der maksimerer forskningens kvalitet og effekt, herunder f.eks. Open Access- og Open Science-adfærd. Samtidig mener koalitionen, at meriteringen primært skal baseres på kvalitative vurderinger, med fokus på fagfællebedømmelse, understøttet af en ansvarlig brug af kvantitative indikatorer, jf. DORA-deklarationen⁷.

Det anbefales i DORA-deklarationen, at det primært bør være kvaliteten af den enkelte artikel i sig selv – ikke i hvilket tidsskrift den er udgivet – som bør danne grundlag for evalueringen. Fremme af en mere åben videnskab, herunder Open Access, er således, jf. rådskonklusionerne, tæt forbundet med et ændret meriteringssystem, hvor der lægges vægt på kvaliteten og resultatet af forskningen, og ikke på, hvor den er offentliggjort.

En reform af meriteringssystemerne løser dog ikke Open Access-udfordringerne alene. Klare retningslinjer eller politikker på institutionerne kombineret med støttepersonale, der kan hjælpe forskerne med Open Access, er fortsat væsentlige for fremdriften.

Klare Open Access-mandater i forskningsfondene er også en afgørende og drivende faktor for forandring. De danske offentlige forskningsfonde har en fælles Open Access politik, der er inspireret af den danske nationale Open Access Strategi, men det er afgørende, hvis politikken skal have effekt, at fondene bruger ressourcer og har værktøjerne til at følge op på bevillingsmodtagernes efterlevelse af politikken.

En lang række internationale og nationale forskningsfonde, f.eks. Welcome Trust, Bill & Melinda Gates Foundation, UK Research and Innovation, Vinnova – Sweden's Innovation Agency, The Research Council of Norway, har tilsluttet sig Plan S og kaldes således cOAlition S. Medlemmerne kræver øjeblikkelig Open Access af deres bevillingsmodtagere og støtter gylden Open Access via publicering i dedikerede Open Access tidsskrifter og -platforme.

Plan S

Plan S er et europæisk initieret initiativ vedr. Open Access, der blev lanceret 4. september 2018 og støttes finansielt af EU-Kommissionen. Plan S er ledet af cOAlition S, der er en koalition af primært forskningsfonde i Europa, men også fonde fra andre lande. Det fremgår af Plan S, at alle forskningspublikationer, der er finansieret af det offentlige skal være øjeblikkeligt Open Access – det vil sige være øjeblikkeligt tilgængelige for alle ved udgivelsestidspunktet. Forskere, der har modtaget forskningsfinansiering fra disse fonde, har i den forbindelse tre muligheder for at opfylde dette krav:

- At udgive artiklen i et tidsskrift med abonnement eller et hybridt tidsskrift (uden at betale publiceringsafgift (APC)) med efterfølgende deponering af den fagfællebedømte artikel i et åbent digitalt arkiv fra og med udgivelsesdatoen (grøn Open Access)
- At udgive artiklen i et dedikeret Open Access-tidsskrift med og uden betaling af APC (gylden Open Access)
- At udgive artikel i Open Access i et tidsskrift, der indgår i en såkaldt "transformativ aftale", dvs. i et tidsskrift, der har indvilget i at

⁷ San Francisco Declaration on Research Assessment: <https://sfdora.org/read/>

transformere sig fra at være et tidsskrift med abonnement til at blive et fuldt Open Access-tidsskrift.

cOAlition S støtter ikke den hybride Open Access model (se faktaboksen om Open Access-typer nedenfor for en forklaring af hybrid Open Access)

Kilde: Implementing the rights retention strategy for scientific publications. Guide for researchers, Mini-stere de l'Enseignement Supérieur et de la Recherche, January 2023.

Danmark er p.t. uafklaret i holdningen til Plan S. Øjeblikkelig Open Access er i sig selv at foretrække frem for at skulle vente 6 til 12 måneder. Men hvor hurtigt kan en sådan udvikling forløbe, vil en ændring svække realiseringen af den nuværende danske strategi, og vil det være muligt at holde omkostningerne under kontrol?

Et relevant forbehold over for Plan S er, at overgangen fra en primært grøn Open Access-model – som den danske – til en gylden Open Access-model ikke er et værn mod betaling af høje artikeludgifter (APC) til forlagene. I et muligt fremtidigt gyldent Open Access-scenarie, hvor der kun betales, når artiklen skal udgives – og ikke for at læse den – vil forlagene stadig kunne være toneangivende, hvad prissætning angår, medmindre man på internationalt plan bliver enige om at sætte et loft over, hvad en APC må koste, herunder at APC skal være et rimeligt svar på forlagets reelle udgift til at udgive en artikel, jf. de nyligt vedtagne EU-rådskonklusioner.

Det vil formodentligt blive en udfordring at gennemføre; særligt i relation til tidsskrifter som, f.eks. Nature, der er så prestigøst at udkomme i, at tidsskriftet stort set selv kan bestemme, hvad APC'en skal koste. Udgivelse af en artikel som Open Access i Nature kan komme helt op på 70.000 kr.⁸ En reform af de nuværende meriteringssystemer kan således være en mulig støtte frem mod et mere økonomisk bæredygtigt publiceringssystem.

I denne evaluering er der en særlig opmærksomhed på udviklingen i de danske udgifter til publicering, idet den danske strategi for Open Access anfører, at de samlede publiceringsudgifter ikke må stige markant som en konsekvens af Open Access.

Evalueringen afslører, at de estimerede udgifter til publicering er steget i perioden fra 2018-2021, ikke mindst fordi der ses en stigende – og hidtil ikke kortlagt – estimeret udgift til publicering i Open Access med APC (Article Processing Charge) – sideløbende med udgiften til læseadgang (abonnementer).

Mens flere universiteter har opnået gode resultater, hvad angår udnyttelse af det store grønne Open Access potentiale, ved at støtte deres forskere i at gøre publikationerne frit og gratis tilgængelige i repositorier, halter andre efter, hvad angår støttefunktioner og resultater. Her vil forskerne i højere grad være overladt til selv at betale forlagene APC for at frikøbe egne artikler til Open Access, som krævet af fonde m.fl.

⁸ cOAlition S har sat en deadline i 2024, hvor disse transformative tidsskrifter skal være transformeret til Open Access-tidsskrifter: <https://www.coalition-s.org/blog/5-years-plan-s-stay-the-course/>

⁹ Det Kgl. Bibliotek, Licensafdeling, 2023.

Evalueringen kan således, givet de stigende publiceringsudgifter, give anledning til at vurdere, om den grønne danske Open Access-strategi bør justeres for bedre at holde de samlede udgifter til publicering i ro, som strategien forudsætter.

Endelig kan det give mening at tage bestik af nyere Open Access strategier i andre lande, hvor tendensen p.t. bevæger sig i retning af at kræve øjeblikkelig Open Access, som f.eks. i Sverige, Holland og USA. Bør den danske accept af op til 12 måneders forsinkelse reduceres eller helt fjernes?

3.5 Open Access-modeller

Af hensyn til den videre læsning af rapporten, gengives her definitioner på de væsentligste Open Access-modeller.

Open Access-modeller

Grøn Open Access

Parallelt med udgivelsen i et videnskabeligt tidsskrift, gøres det endelige, fagfællebedømte manuskript tilgængeligt som Open Access i et digitalt, åbent arkiv.

I nogle tilfælde gøres dette øjeblikkeligt, i andre har forlaget fastsat en såkaldt 'embargoperiode', der skal udløbe, før artiklen må gøres frit tilgængelig. En sådan embargoperiode kan forsinke Open Access i flere måneder, hvorfor den danske strategi har fokus på, at disse skal reduceres eller fjernes ifm. de nationale licensforhandlinger med forlagene.

Gylden Open Access

Her publiceres i tidsskrifter, der er fuldt dedikeret til Open Access, hvorved artiklerne bliver frit tilgængelige på nettet som en del af publiceringen. Nogle Gylden OA-tidsskrifter opkræver en publiceringsafgift (Article Processing Charge, APC) af den indsendende forfatter (corresponding author), en omkostning som skal dækkes af forfatterne selv, deres institutioner eller bevillingsgivere.

Andre Gyldne OA-tidsskrifter opkræver ikke APC, og publicering er således omkostningsfri for forfatterne, mens forlagets udgifter dækkes af aftaler med fonde og nationale licenskonsortier mv. Denne form for Gylden Open Access betegnes også som Diamant Open Access.

Hybrid Open Access

Her publiceres i tidsskrifter, der kræver at læseren er dækket af abonnement/licens, og som samtidig tilbyder den enkelte forsker at få sin artikel gjort Open Access mod at betale en særlig APC. På den måde betaler forskningsinstitutionerne både for abonnement/licens og for publicering af de enkelte artikler. Derfor kaldes dette for 'double-dipping', og derfor tæller Hybrid Open Access ikke med i den Danske Open Access Indikator.

Kilde: Det Kgl. Bibliotek og den Danske Open Access Indikator

4. Udvikling i Open Access i Danmark

4.1 De årlige Open Access-mål i strategien

I dette kapitel ser vi på udviklingen i Open Access i Danmark siden den reviderede nationale strategi for Open Access blev offentliggjort i 2018. Tallene, der vises, er fremkommet via data fra Den Danske Open Access Indikator ¹⁰, der blev etableret og offentliggjort samme år. Tallene afspejler publicering i Open Access på de otte danske universiteter.

Det fremgår af Danmarks Nationale Strategi for Open Access (2018), at der fra 2025 og frem skal være uhindret, digital adgang for alle til alle fagfællebedømte forskningsartikler fra danske forskningsinstitutioner – med maksimalt 12 måneders forsinkelse.

Forudsætningerne for at dette mål kan indfries er, jf. strategien:

- At forskningsinstitutionerne, via Det Kgl. Bibliotek ¹¹, forhandler rettigheder til Open Access med de videnskabelige forlag.
- At forskerne og forskningsinstitutionerne udnytter de forhandlede rettigheder til at etablere Open Access.
- At forskningsinstitutionerne, forskningsfondene og Uddannelses- og Forskningsministeriet løbende monitorerer og stimulerer realiseringen af strategien.

Strategiens realisering måles en gang årligt via Open Access Indikatoren med udgangspunkt i årlige strategiske delmål, jf. tabel 4.1.

Tabel 4.1

Årlige målsætninger i Danmarks Nationale Strategi for Open Access (pct.)

Indikatorår	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Blokeret	25	21	18	14	11	7	4	0
Udnyttet	39	34	28	22	17	11	6	0
Realiseret	36	45	54	63	73	82	91	100

¹⁰ Open Access Indikatoren leveres som én af flere ydelser af Danmarks Forskningsportal, som finansieres af Uddannelses- og Forskningsstyrelsen som national platform for information om forskning. Open Access Indikatoren måler med forsinkelse på to år for at sikre, at de tilladte embargo-perioder, på op til 12 måneder, når at udløbe.

¹¹ Det Kgl. Bibliotek varetager opgaven vedr. forhandling af nationale licenser til videnskabelig litteratur, opgaven er overført fra det tidligere DEFF (Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbibliotek), som er nedlagt.

Anm.: * Blokeret: Publikationer der er blokeret fra at opnå Open Access pga. udgiverens politik (f.eks. lange embargoer, tidsskrifter som slet ikke tillader Open Access mm.)
 ** Uudnyttet: Publikationer med uudnyttede Open Access rettigheder (her giver udgiverne tilladelse til Open Access, men de er ikke udnyttet).
 *** Realiseret: Publikationer med realiseret Open Access. Open Access strategiens målsætning om 100% Open Access forudsætter at den blokerede andel løbende reduceres samt at institutionerne udnytter deres Open Access-rettigheder fuldt ud.
 Kilde: Danmarks Nationale Strategi for Open Access.

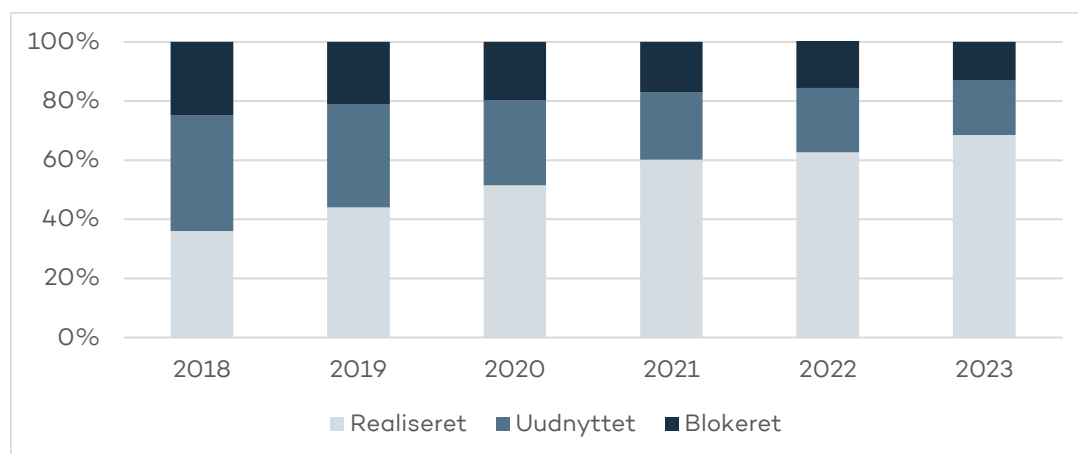
4.2 Realisering af Open Access – alle forskningsområder

I 2023 var målet, at 82 pct. af alle publikationer fra universiteterne skulle være Open Access. Som det kan ses nedenfor i figur 4.1, blev målsætningen ikke indfriet, idet kun 69 pct. var Open Access.

Det vurderes således ikke som værende realistisk, at Danmark når målsætningen om 100 pct. Open Access i 2025. Vi vil kunne komme tættere på at indfri målsætningen, hvis en række universiteter øger deres indsats for at udnytte deres Open Access-rettigheder yderligere, og hvis Det Kgl. Bibliotek formår at forhandle flere aftaler med de kommercielle forlag, hvor Open Access tillades med maksimum 12 måneders forsinkelse. Der vil dog stadig være forlag og tidsskrifter, der, uanset et politisk ønske om mere åbenhed og tilgængelighed af forskningsresultater, forsat ikke tillader Open Access eller har for lange embargoer.

Figur 4.1

Udvikling i Open Access i Danmark i perioden 2018-2023

Kilde: Danmarks Open Access Indikator

Der ses i perioden 2018-2023 en gradvis pæn stigning i Open Access fra år til år, jf. figur 4.1. Der er størst fremskridt i perioden 2018-2021, hvor OA-andelen stiger med 24 procentpoint fra 36 pct. til 60 pct. Herefter er der et år (2022) med stagnering og kun meget lille fremgang på 2,5 procentpoint, mens der i 2023 igen var en positiv vækst på 6 procentpoint.

Det ses også af fig. 4.1., at det uudnyttede potentiale mindskes fra år til år, og at det over hele perioden (2018-2023) er reduceret med 21 procentpoint. Det tyder på, at universiteterne samlet set er blevet bedre til, og lægger flere ressourcer i, at gøre publikationer Open Access, når de kommercielle videnskabelige forlag tillader det.

Der er dog stadig et stort ikke-realiseret potentiale for Open Access, og havde universiteterne udnyttet alle deres Open Access-rettigheder i forbindelse med 2023 målingen, ville den nationale Open Access-andel være nået op på 87%, og årets målsætning ville være blevet nået. Selv hvis blot de to største universiteter, Aarhus Universitet og Københavns Universitet, havde udnyttet deres fulde Open Access-potentiale ville 2023 målsætningen være nået.

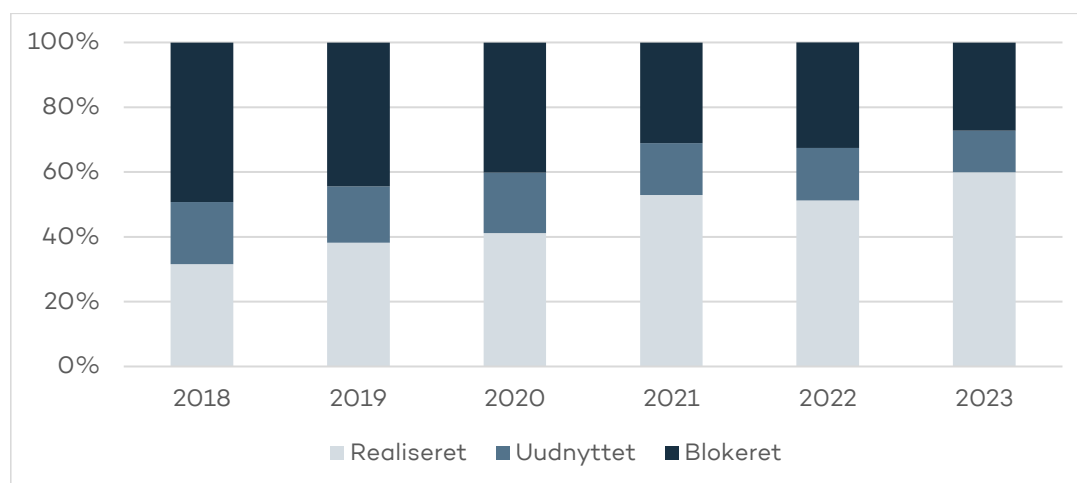
Endelig ses det, at andelen af publikationer med blokeret Open Access kun langsomt er blevet reduceret i perioden – i alt en nedgang på 12 procentpoint over hele perioden fra 2018 til 2023. Der er således stadig forlag og tidsskrifter, der, uanset et politisk ønske om mere åbenhed og tilgængelighed af forskningsresultater, forsat ikke tillader, at forskeren – selv med en forsinkelse på 12 måneder – deponerer sin artikel i et åbent digitalt arkiv.

4.3 Realisering af Open Access – fordelt på hovedområder

I dette afsnit præsenteres udviklingen i realisering af Open Access på følgende fire hovedområder: humaniora, sundhedsvidenskab, teknik/naturvidenskab og samfundsvidenskab. Som det vil fremgå, er der store variationer i udnyttelsen af Open Access-rettigheder og i andelen af publikationer, hvor forlagene har blokeret for Open Access.

Figur 4.2

Udviklingen i Open Access for humaniora (2018-2023)

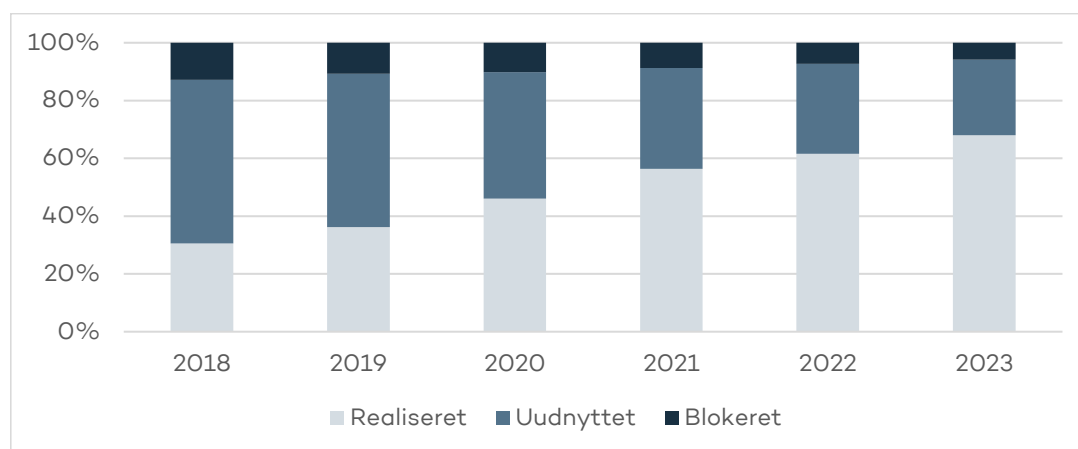
Kilde: Danmarks Open Access Indikator

Det ses af figur 4.2., at humaniora, der repræsenterer 6 pct. af den samlede publikationsmængde i 2023, har øget sin Open Access-andel med 28 procentpoint i perioden, og at området opnår en Open Access-andel på 60 pct. i 2023.

Det ses også, at andelen af blokeret Open Access (27 pct.) er væsentligt større sammenlignet med gennemsnittet for andelen af blokeret Open Access for alle hovedområder (13 pct.), jf. figur 4.1.

Figur 4.3

Udviklingen i Open Access for sundhedsvidenskab (2018-2023)

Kilde: Danmarks Open Access Indikator

Det ses af figur 4.3., at sundhedsvidenskab (SUND), der repræsenterer 39 pct. af den samlede publikationsmængde i 2023, har øget sin Open Access-andel med 38 procent-point, og har en Open Access-andel på 68 pct. i 2023.

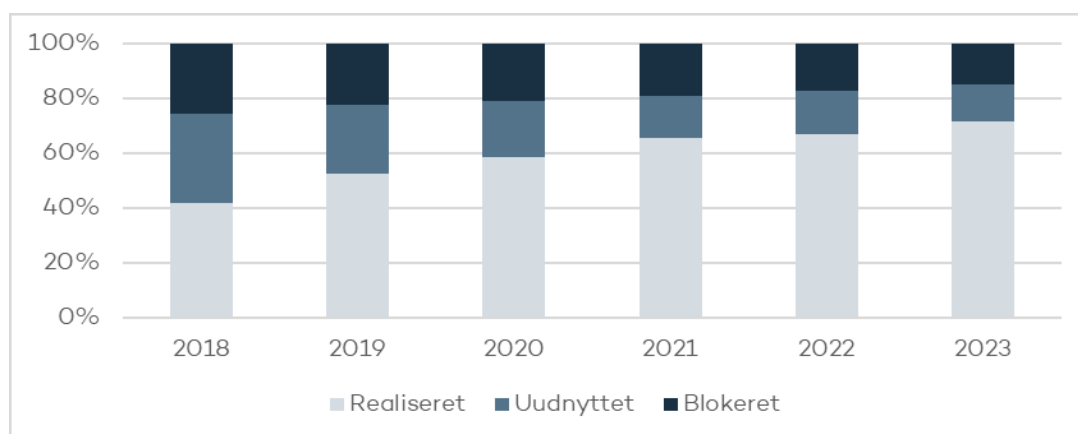
Inden for sundhedsvidenskab finder man også den største andel af uudnyttede rettigheder i 2023 (3.035 publikationer). Kun 6 pct. af publikationerne inden for SUND er blokerede for Open Access, hvilket er den laveste andel på tværs af alle hovedområder.

Var disse rettigheder blevet udnyttet af universiteterne, kunne den nationale strategis målsætning i 2023 om 82 pct. Open Access omtrent være nået alene ved realisering af dette hovedområdes publikationer, og en øget indsats for Open Access på de universiteter, der har mange sundhedsvidenskabelige publikationer, vil således have mærkbare effekter i relation til at nå målet om 100 pct. Open Access i 2025.

Det natur- og teknisk videnskabelige område (TEK/NAT) står for 46 pct. af den samlede publikationsmængde i 2023.

Figur 4.4

Udviklingen i Open Access for teknik-/naturvidenskab (2018-2023)

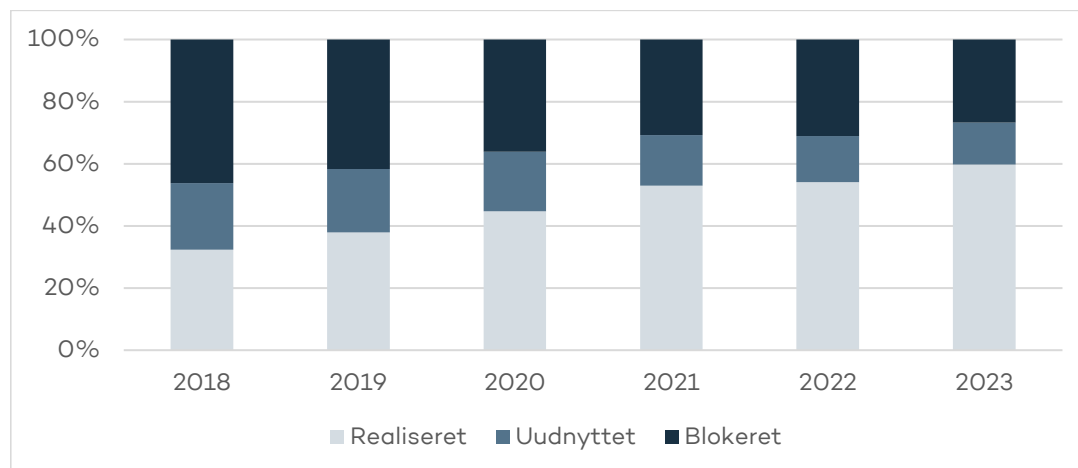
Kilde: Danmarks Open Access Indikator

TEK/NAT har i perioden øget Open Access-andelen med 30 pct., og opnår en Open Access-andel på 72 pct.

Det er således det hovedområde, der har den højeste Open Access-andel sammenlignet med de øvrige. Andelen af uudnyttede rettigheder ligger dog på samme niveau som både samfundsvidenskab og humaniora.

Figur 4.5

Udviklingen i Open Access for samfundsvidenskab (2018-2023)

Kilde: Danmarks Open Access Indikator

Samfundsvidenskab repræsenterer 9 pct. af den samlede publikationsmængde i 2023, og har i perioden øget Open Access-andelen med 27 procentpoint.

Samfundsvidenskab opnår således en Open Access-andel på 60 pct. i 2023. Ligesom for humaniora, er det værd at bemærke, at andelen af blokeret Open Access (27 pct.) er væsentligt større sammenlignet med andelen af blokeret Open Access for alle hovedområder (11 pct.), jf. figur 4.1.

Forlagenes blokering af Open Access indenfor særligt humaniora og samfundsvidenskab er en stor barriere for at nå i mål med 100 pct. Open Access i 2025.

4.4 Realiseringen af Open Access – alle universiteter

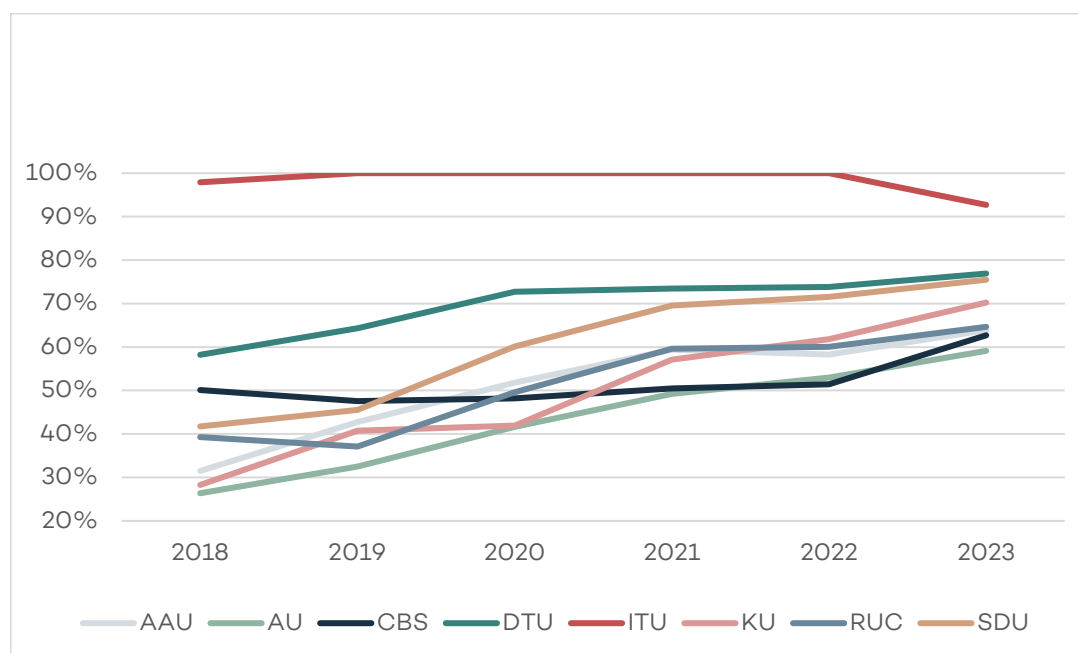
I dette afsnit præsenteres udviklingen i Open Access i perioden 2018-2023 på de otte danske universiteter.

Der har generelt været fremgang for alle universiteter, dog i forskelligt tempo. IT-Universitet (ITU), Danmarks Tekniske Universitet (DTU) og Copenhagen Business School (CBS) har alle haft en stabil fremgang – fra et højt udgangspunkt på minimum 50 pct. og derover i 2018, jf. 4.6.

De øvrige universiteter har alle haft et lavere udgangspunkt, men til gengæld en skarpere vækstkurve. Det gælder især Københavns Universitet (KU) og Syddansk Universitet (SDU).

Figur 4.6

Udvikling i realiseret Open Access for alle universiteter i perioden 2018-2023

Kilde: Danmarks Open Access Indikator

Generelt fremviser universiteterne en jævn fremgang. Enkelte universiteter – Copenhagen Business School (CBS), Roskilde Universitet (RUC), Aalborg Universitet (AAU) og IT-Universitetet (ITU) – har oplevet år, hvor Open Access-andelen er gået en anelse ned.

ITU har som det eneste universitet i perioden 2019 til 2022 formået at have 100 pct. Open Access. Det bør dog indskydes, at succesen er baseret på et moderat antal publikationer – mellem 63-112 publikationer årligt – sammenlignet med de øvrige universiteter.

Flere universiteter – CBS, DTU og SDU har nået en eller flere af de årlige målsætninger i perioden – med DTU i spidsen – idet universitetet kun har ligget under strategiens årlige målsætninger i 2023 (77 pct.).

4.4.1 Fordelingen af Open Access – opgjort pr. universitet

I det følgende vises andelen af realiseret Open Access, uudnyttet Open Access og blokeret Open Access opgjort for hvert af de otte danske universiteter i alfabetisk rækkefølge, jf. figur 4.7.

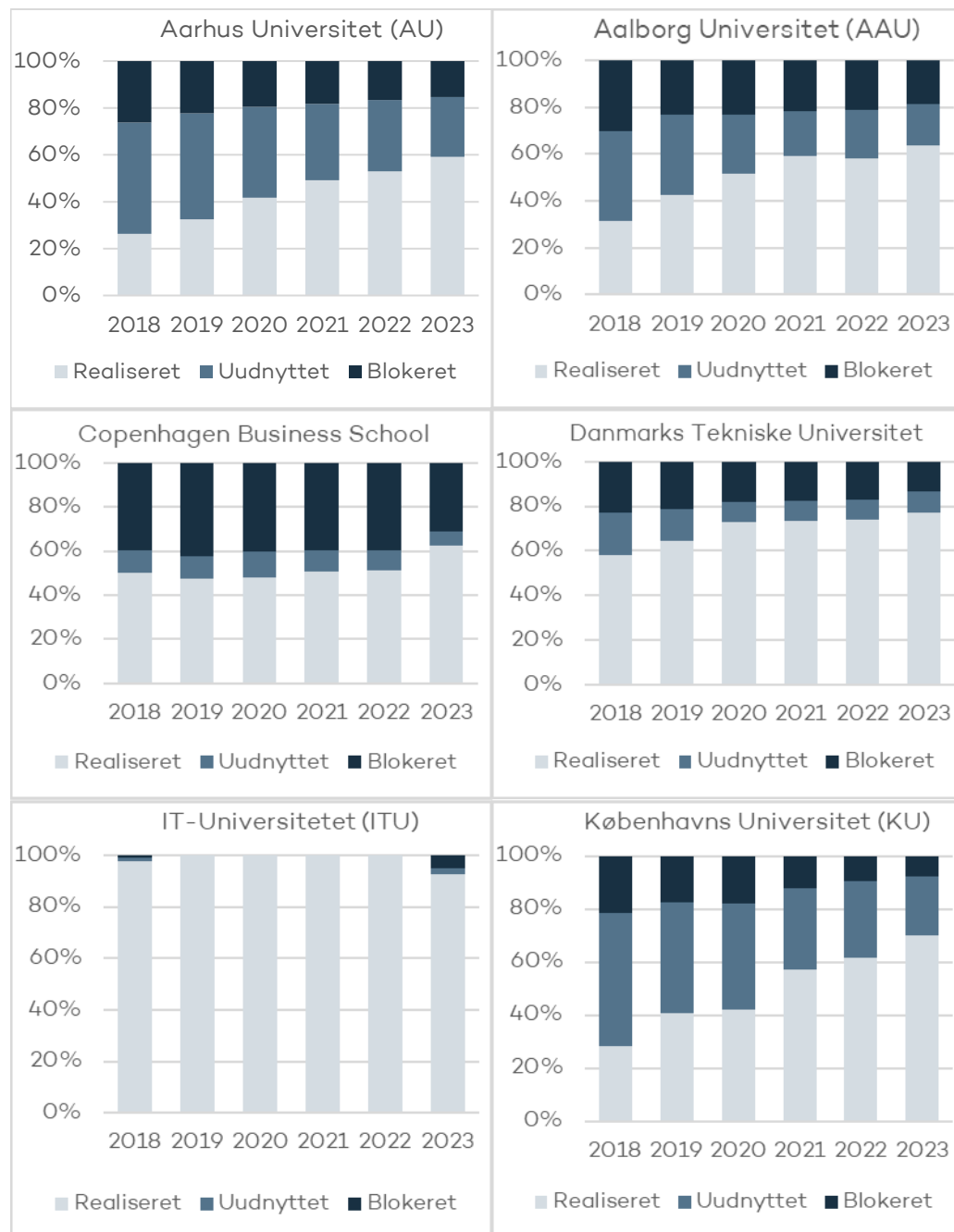
Samlet set er flere universiteter udfordret på de grundlæggende forudsætninger for at kunne nå de årlige målsætninger, idet de har en høj andel af blokerede rettigheder.

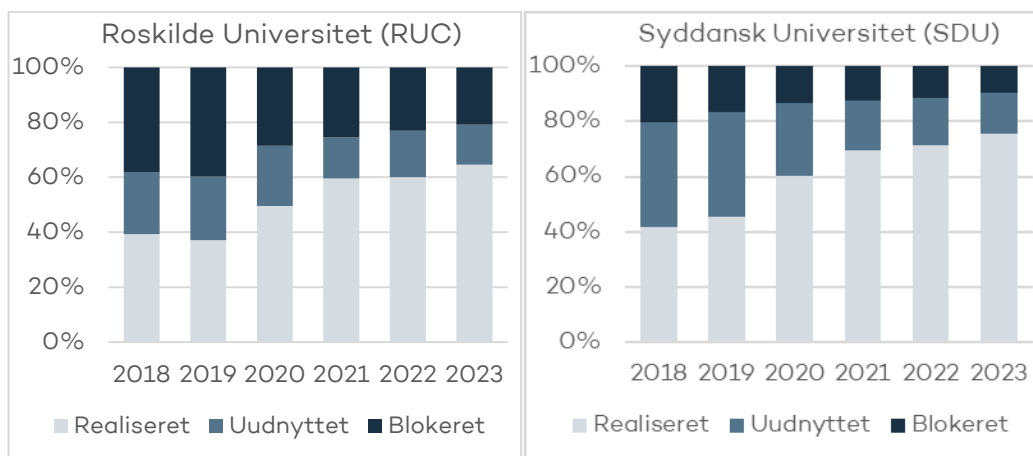
Det gælder for CBS (31 pct. blokeret i 2023) og RUC (21 pct. blokeret i 2023), der udgiver videnskabelige publikationer inden for fagområder (humaniora og samfundsvidenskab), som typisk er blokerede for Open Access eller først kan blive Open Access med en

forsinkelse på over 12 måneder, som er maksimum i Danmarks Nationale Open Access Strategi.

Figur 4.7

Open Access realisering – de danske universiteter

Kilde: Danmarks Open Access Indikator

De største universiteter, KU (22 pct. uudnyttet i 2023) og AU (26 pct. uudnyttet i 2023), har den højeste andel af uudnyttede rettigheder, og det har national betydning, da disse universiteter står for en stor andel af de danske publikationer.

Havde begge universiteter således udnyttet deres rettigheder i relation til 2023-målingen, ville 2023-målet kunne have været nået – og mere til.

4.5 Hvordan realiseres Open Access konkret i Danmark?

Der er forskellige måder, man kan gøre en publikation Open Access. I Danmarks Nationale strategi opfordres der til at publicere i grøn Open Access:

Forskningsinstitutionerne og professionshøjskolerne skal implementere Open Access fortrinsvis via den grønne model, dvs. parallelarkivering af kvalitetssikrede forskningsartikler i institutionelle eller emnespecifikke digitale arkiver (repositorier) med Open Access. Den gyldne model kan dog anvendes, når den ikke medfører en forøgelse af udgifterne til forskningspublicering, jf. Danmarks Nationale Open Access Strategi.

Open Access Indikatoren måler således grøn og gylden Open Access, to Open Access typer som ikke er gensidigt udelukkende dvs. at en publikation både kan være udgivet i et gyldent Open Access tidsskrift og være parallelarkiveret. En høj – og relativt stabil andel af Open Access publikationerne uploades i grønne repositorier (fra 87 pct. til 95 pct. i perioden 2018-2023). En mindre – men stadig væsentlig andel Open Access publikationer udgives i gyldne Open Access tidsskrifter (fra 46 pct. til 44 pct. i perioden 2018-2023).

I bilag 2 gives et detaljeret overblik over udviklingen af Open Access typerne i perioden 2018-2023 med fokus på den nationale udvikling, udvikling på universiteterne samt udvikling på de fire hovedområder.

4.6 Open Access og forlagsaftaler

Danmarks Nationale Open Access Strategi opregner som sin første forudsætning "at DEFF¹², forskningsbibliotekerne og forskningsinstitutionerne i god tid inden 2025, gennem forhandlinger med forlagene, arbejder for aftaler, der tillader etablering af Open Access til alle publikationer med maksimalt 12 måneders forsinkelse." DEFF's opgave på dette område blev i 2019 overdraget til Det Kgl. Biblioteks Licensservice – med uændret betydning for realiseringen af den nationale strategi.

Der er i strategiperioden forhandlet talrige forlagsaftaler (ofte kaldet licenser), men der findes få eller ingen eksempler på aftaler, hvor det er lykkedes at afkorte et forlags lange Open Access embargoperioder til de maksimalt tilladte 12 måneder. Til gengæld er der de seneste år indgået en række såkaldte "Læs og publicer"-aftaler med store forlag som Elsevier, Wiley og Springer Nature. "Publicer"-delen af disse aftaler rummer et nyt element til fremme af Open Access, idet en publikation med dansk (med)forfatter kan blive Open Access på publiceringstidspunktet uden forfatterens skal betale APC, hvis:

- Tidsskriftet er med i delmængden af forlagets tidsskrifter, som ifølge licensaftalen er udvalgt til dette særlige Open Access tilbud
- Publikationens 'corresponding author' er eksplicit tilknyttet en dansk institution, der indgår i licensaftalen.

Det er forventningen, at "Læs og publicer"-aftalerne vil være medvirkende til at øge andelen af publikationer, der realiseres som Open Access. Dels ved at reducere andelen af artikler, hvor forlagets bestemmelser blokerer Open Access-realiseringen. Og dels ved at reducere andelen af uudnyttede Open Access rettigheder, idet artikler, der gennemløber "Læs og publicer"-processen, er væsentligt lettere for institutionerne at Open Access-realiseres.

I følgende afsnit gives en prognose på effekten af de to "Læs og publicer"-aftaler indgået med henholdsvis Elsevier og Wiley. Aftalerne trådte i kraft i 2021 henholdsvis 2022 og indgår derfor i 2024-udgaven af Open Access-Indikatoren, der publiceres i foråret 2024, men allerede foreligger i en tidlig test-udgave, der understøtter dele af analysen.

Prognosen, der baserer sig på søgninger i og data fra Danmarks Forskningsportal, tager udgangspunkt i alle artikler, der er udgivet i de udvalgte Elsevier- og Wiley-tidsskrifter, som licensaftalerne specificerer, og som samtidig har en 'corresponding author', der er tilknyttet en af licensaftalens danske institutioner. Det er vigtigt at understrege, at prognosen er et estimat, der viser det maksimale realiseringspotentiale på baggrund af to centrale antagelser:¹³

1. At 'corresponding author' følger det nødvendige og særlige publicerings-workflow, der åbner op for at artiklen kan blive Open Access uden APC-betaling.
2. Forfatterens institutioner gør artiklerne tilgængelige som Open Access i eget eller et andet anerkendt Open Access-repositorie.

¹² Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbibliotek.

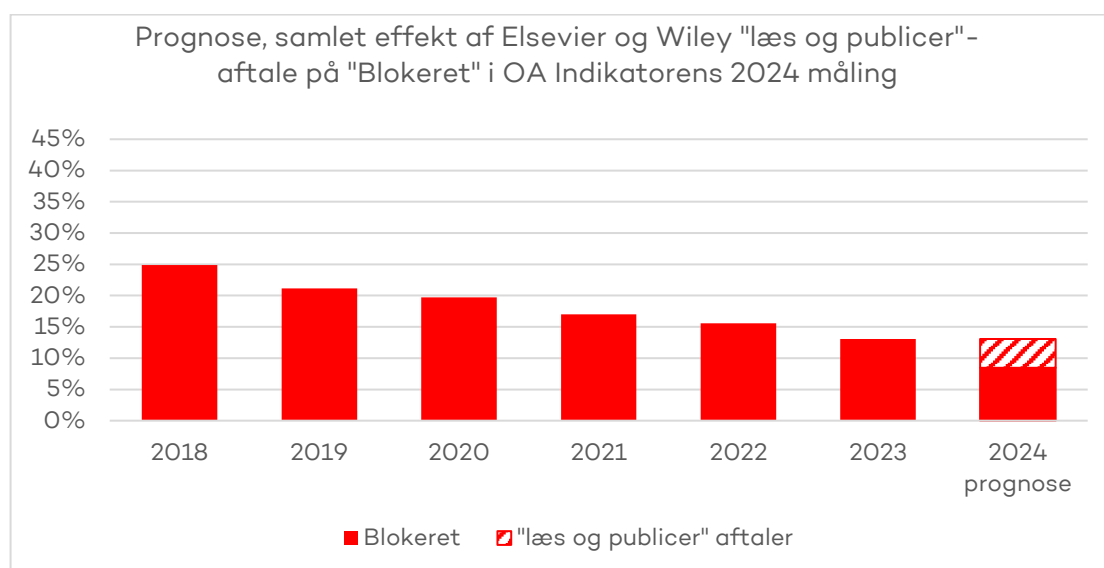
¹³ Se mere om metode og øvrige forbehold i bilag 2. Udvikling i Open Access i Danmark.

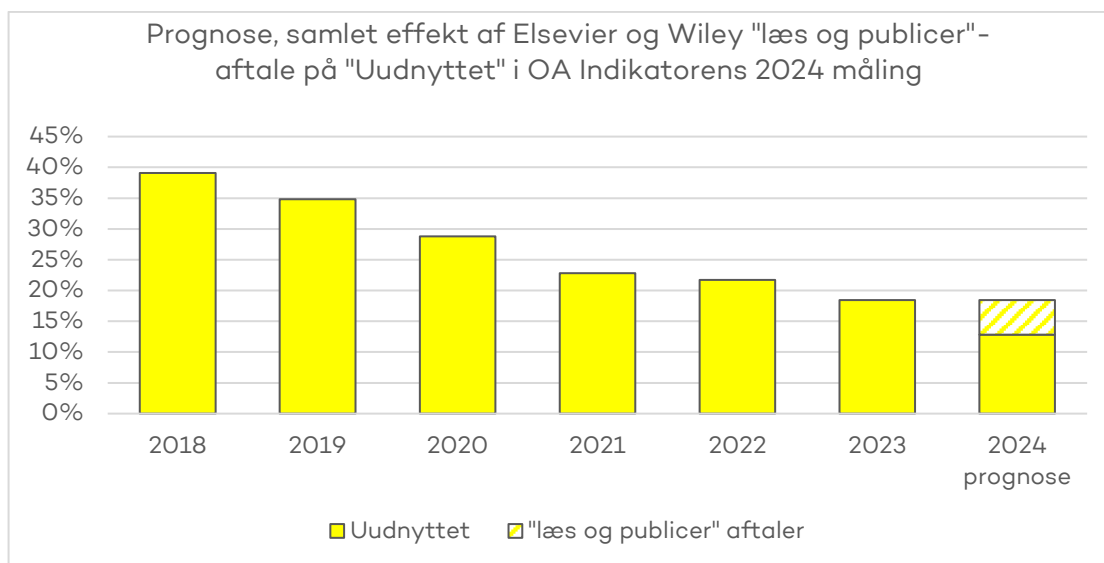
4.6.1 Prognose for Open Access-effekten af "Læs og publicer"-aftaler

Hvis såvel Elsevier som Wiley "Læs- og publicer"-aftalerne udnyttes fuldt ud af institutionerne, forventes yderligere 10 pct. (omkring 3200 publikationer) af Open Access Indikatorens genstandsfelt at blive Open Access realiseret. Dette er publikationer, der uden "Læs og publicer"-aftalerne ville have været "Blokeret" eller "Uudnyttet"

45 pct. af de 3200 publikationer, der Open Access-realiseres, kommer fra kategorien "Blokeret". Det er således publikationer, der, uden "Læs og publicer"-aftalerne, ville være forhindret i at blive realiseret som Open Access på grund af forlagets bestemmelser. Hvis institutionerne udnytter de nye rettigheder forventes det dermed, at andelen af publikationer, der er blokerede, reduceres fra 13 pct. til 8,5 pct. i 2024.

55 pct. af de 3200 publikationer, der Open Access-realiseres, kommer fra kategorien "Uudnyttet". Det er således publikationer der, uden "Læs og publicer"-aftalerne, ikke var blevet Open Access realiseret, på trods af at forlaget tillod Open Access. Udnytter institutionerne de nye rettigheder, forventes "Læs og publicer"-aftalerne dermed at reducere andelen af publikationer med uudnyttede Open Access rettigheder fra 18,5 pct. til 13 pct. i 2024.

I bilag 2 gennemgås den mere detaljerede prognose for de to "Læs- og publicer"-aftaler.

Prognosen peger således på, at de nye "Læs- og publicer"-aftaler vil yde et positivt bidrag til realiseringen af Open Access strategien. Som førnævnt bygger prognosen på en antagelse om, at institutionerne til fulde udnytter de nye rettigheder. Skal "Læs og publicer"-aftalerne omsætte sig i en stigning i realiseret Open Access (den "grønne kategori"), forudsætter det derfor, at institutionerne og deres bibliotekstjenester fortsat prioriterer at arbejde med Open Access-realisering.

Hvis andelen af publikationer, hvor forlagets bestemmelser blokerer Open Access-realiseren (den "røde kategori - Blokeret"), skal falde yderligere fra de forventede 8,5 pct. i 2024-målingen og nærme sig strategiens foreskrevne 0 pct. i 2025., forudsætter det, at alle forlagsaftaler udvikles til at give Open Access rettigheder til alle publikationer med dansk medforfatter (uden krav om dansk "corresponding author" eller begrænsning til en særlig delmængde af forlagets tidsskrifter). Dette kan gøres ved:

- At sikre "Læs og publicer"-aftaler med alle forlag, der giver ret til APC-fri Open Access til alle publikationer med dansk medforfatter
- At sikre licensaftaler med alle forlag, hvor ingen publikationer med dansk medforfatter pålægges embargoperioder længere end 12 måneder.

At nå frem til et sådant forhandlingsresultat vil dog formodentligt være vanskeligt at realisere fuldt ud.

Hvis andelen af publikationer, der ikke udnytter deres Open Access-rettigheder (den "gule kategori - Udnyttet"), skal falde yderligere fra de forventede 13 pct. i 2024-målingen til strategiens foreskrevne 0 pct. i 2025., forudsætter det en fortsat høj prioritering af Open Access-realiseren ved alle institutioner og deres bibliotekstjenester. Nogle skal opretholde et højt niveau, andre skal hæve deres nuværende niveau. Dette er et afgørende element i realiseringen af Danmarks Nationale Open Access Strategi.

5. Udvikling i de samlede publikationsudgifter

I dette kapitel redegøres for udviklingen i udgifter til videnskabelig publicering og læsning af videnskabelige publikationer i Danmark.

Det fremgår af Danmarks Nationale Strategi for Open Access, "at det er afgørende for forskningens og samfundsøkonomiens skyld, at de aggregerede offentlige udgifter til den videnskabelige publicering ikke øges markant som følge af implementeringen af Open Access".

Det fremgår også af strategien, at "den primært har fokus på grøn Open Access, idet det samtidig noteres, at den såkaldte gylden Open Access er udbredt på en del videnskabelige felter og promoveres af en række internationale forlag og enkelte lande, f.eks. Holland."

Der lægges således op til, at implementeringen af Open Access stort set skal være økonomisk bæredygtig via den udgiftsfrie grønne vej, hvor forskerne – samtidig med at få deres forskning udgivet i et videnskabeligt tidsskrift – gratis kan arkivere et eksemplar af deres arbejde i et digitalt, åbent arkiv – eventuelt med en forsinkelse (op til 12 måneder).

5.1 Udvikling i samlede udgifter til videnskabelige publikationer

Som det vil fremgå af det følgende, er udviklingen ikke gået som forventet, idet de estimerede artikeludgifter i form af APC'er (publiceringsudgift) til henholdsvis gylden og hybrid Open Access – er steget markant over en periode fra 2018 til 2021 med 60 pct.¹⁴ Udgifterne til abonnementer – også kaldet licensudgifter – er derimod kun steget med 11 pct. i samme periode, jf. tabel 5.1 og figur 5.1.

Tabel 5.1

Udvikling i samlede publikationsudgifter 2018-2021 i mio. kr. (2023-pl)

	2018	2019	2020	2021	%-stigning 2018 til 2021
APC	44	48	60	70	60%
Licensudgifter	202	218	222	225	11%

¹⁴ De estimerede udgifter er beregnet på baggrund af OpenAPC-initiativet, som indsamler APC-betalinger fra udvalgte lande og organisationer (ikke Danmark), hvorefter man kan udregne en gennemsnitspris på baggrund heraf. De samlede APC-udgifter, som nævnes i dette afsnit, er dermed ikke de reelle udgifter, men baserer sig på et skøn.

Total	246	266	281	295	20%
-------	-----	-----	-----	-----	-----

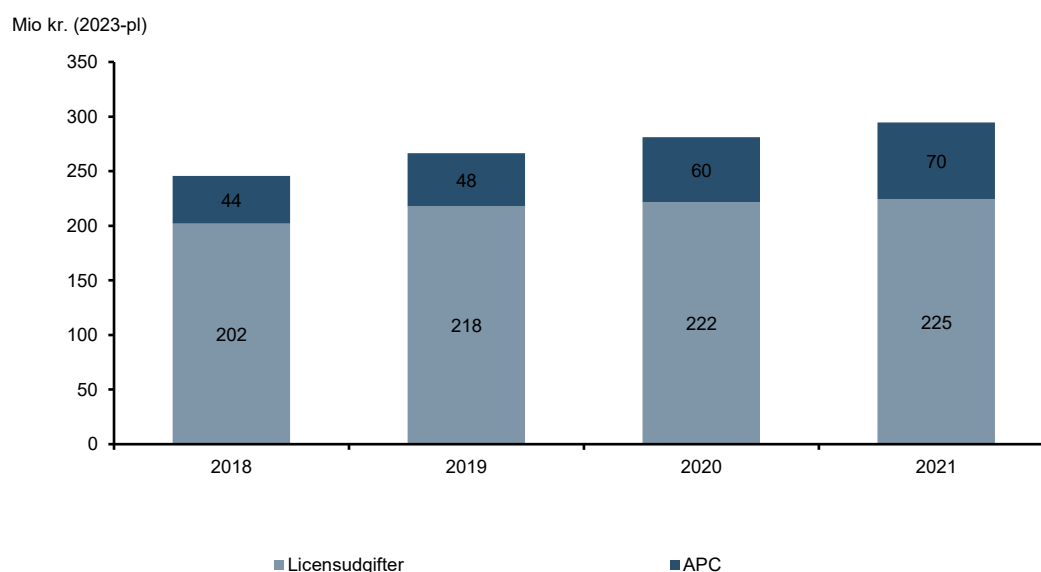
Anm. *For en uddybning af beregningsgrundlag og metode se bilag 3

Kilde: Det Kgl. Bibliotek

De samlede udgifter til publicering og læsning af videnskabelige artikler lå på 295 mio. kr. i 2021, heraf har universiteterne haft en estimeret udgift på min. 70 mio. kr. for at udgive artikler i gylden og hybrid Open Access. I den samlede fireårige periode, er de samlede udgifter til publikationer steget med 20 pct.

Figur 5.1

Udvikling i samlede publikationsudgifter 2018-2021 i mio. kr. (2023-pl)

Anm.: *For en uddybning af metode se bilag 3" Udvikling i udgifter til videnskabelige publikationer"

Kilde: Det Kgl. Bibliotek

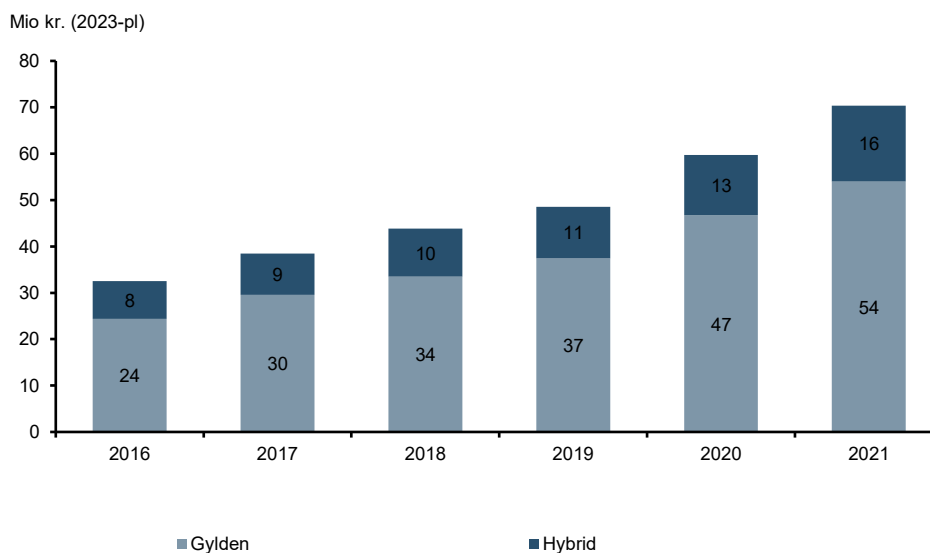
Man kan således konkludere, at de aggregerede offentlige udgifter til videnskabelige publikationer er øget markant som følge af implementeringen af Open Access, og at udviklingen, jf. strategiens mål om en stort set udgiftsneutral implementering af Open Access i Danmark ikke er realiseret. Væksten i udgifterne skyldes primært en estimeret stigende betaling af APC.

5.1.1 Artikelafløst (APC) – udvikling i perioden 2016-2021

Nedenfor gives i figur 5.2. et overblik over de estimerede udgifter fordelt på gyldne og hybride artikler, der blev udgivet i øjeblikkelig Open Access, dvs. at de er tilgængelige for alle via internettet på udgivelsestidspunktet.

Figur 5.2.

Estimerede samlede APC-udgifter fordelt på Gylden og hybrid Open Access i 2016-2021 i mio. kr. (2023-pl)

Anm.: *For en uddybning af metode se bilag 3 "Udvikling i udgifter til videnskabelige publikationer"

Kilde: Det Kgl. Bibliotek

Som det ses af figur 5.2. er stigningen i de estimerede udgifter til APC primært en konsekvens af stigende publicering af videnskabelige artikler i gyldne tidsskrifter, som er dedikerede Open Access-tidsskrifter. I perioden 2016-2021 er de estimerede udgifter til denne type Open Access steget fra 24 mio. kr. i 2016 til 54 mio. kr. i 2021, hvilket svarer til en vækst på 125 pct.

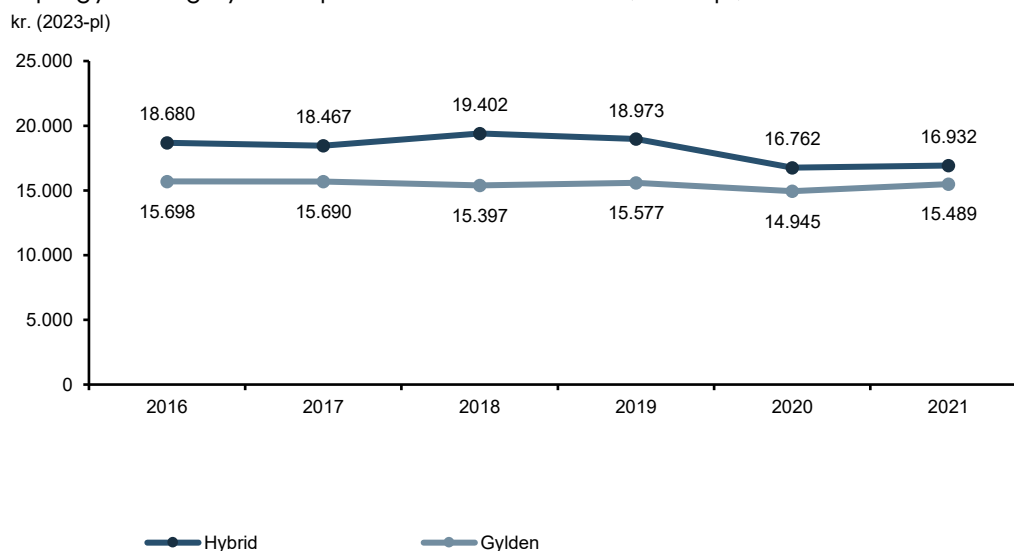
Tilsvarende er de estimerede udgifter til Open Access-publicering i hybride tidsskrifter steget fra 8 mio. kr. til 16 mio. kr., hvilket svarer til en stigning på 100 pct. I hybride tidsskrifter frikøbes artiklen som Open Access, mens der for adgang til de resterende artikler i tidsskriftet kræves abonnement (licensudgift).

Udover at gylden APC udgør en større andel af de samlede APC-udgifter, har den relative stigning også været højere end stigningen i udgifterne til hybrid APC.

I figur 5.3 ses, at udviklingen i de gennemsnitlige estimerede APC-priser for Open Access publiceret dansk forskning er relativt stabil – og endog faldende på hybrid Open Access. Priserne er dog formodentlig sat ret lavt, da de er beregnet inkl. diverse rabat-aftaler på APC, som andre lande gennemsnitligt har modtaget i de enkelte år.

Figur 5.3.

Udvikling i estimerede gennemsnitlige APC-priser for danske forskningsartikler fordelt på gylden og hybrid Open Access 2016-2021 (2023-pl)

Anm: *For en uddybning af metode se bilag 3 "Udvikling i udgifter til videnskabelige publikationer"

Kilde: Det Kgl. Bibliotek

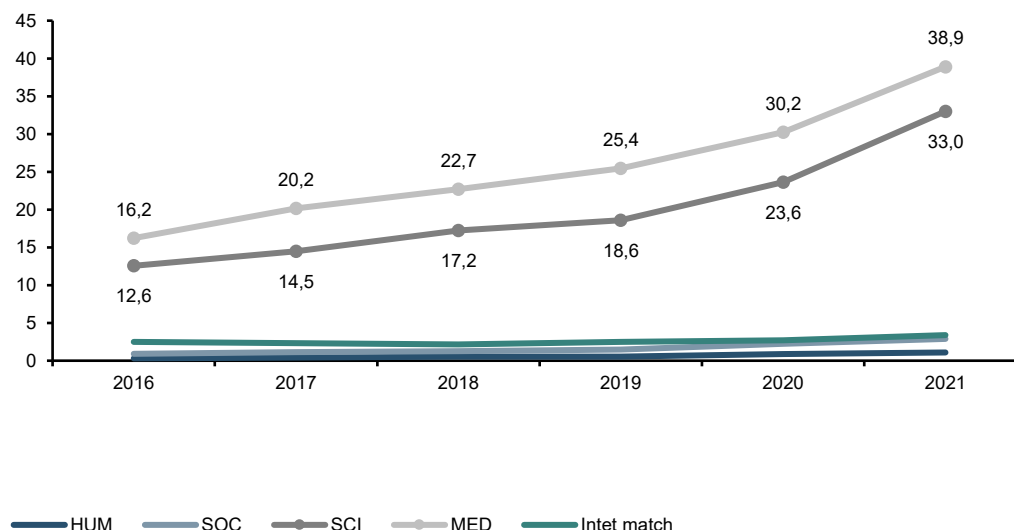
Stigningen i de estimerede udgifter til APC skyldes både en øget publiceringsvolumen af danske forskningsartikler i perioden og en øget andel af publikationer, der publiceres enten som gylden eller hybrid Open Access¹⁵.

¹⁵ Bilag 3. Udvikling i udgifter til videnskabelige publikationer, Det Kgl. Bibliotek, side 3.

Figur 5.4.

Fordeling af de samlede estimerede publiceringsudgifter til APC pr. hovedforskningsområde 2016-2021 i mio. kr. (2023-pl)

Mio kr. (2023-pl)

Anm.: *For en uddybning af metode se bilag 3 "Udvikling i udgifter til videnskabelige publikationer"

Kilde: Det Kgl. Bibliotek og NORA

De estimerede udgifter til APC (jf. figur 5.4) fylder mest indenfor teknik/naturvidenskab (SCI) og sundhedsvidenskab (MED) sammenlignet med humaniora (HUM) og samfundsvidenskab (SOC).

39 og 46 pct. af den samlede publikationsmængde bliver da også publiceret indenfor henholdsvis sundhedsvidenskab og teknik/naturvidenskab. Hvorimod humaniora og samfundsvidenskab står for henholdsvis 6 og 9 pct. Denne forskel i mængden af publikationer er uden tvivl en medvirkende faktor til, at sundhedsvidenskab og teknik/naturvidenskab også publicerer flest publikationer med APC.

Ud over forskel i relativ størrelse kan der være andre faktorer, der forklarer hvorfor APC fylder så meget indenfor teknik/naturvidenskab og sundhedsvidenskab. F.eks. at der, grundet mere offentligt-privat samarbejde inden for sundhedsvidenskab og teknik/naturvidenskab, er flere ressourcer til rådighed til at finansiere forskningsprojekter og de dertil knyttede videnskabelige publikationer, herunder betaling af APC'er.

En tredje og samvirkende forklaring kan desuden være, at der findes flere tidsskrifter inden for sundhedsvidenskab og teknik/naturvidenskab, der kræver betaling for at publicere (APC), end det er tilfældet inden for humaniora og samfundsvidenskab. Og endelig spiller det formodentlig også ind, at man generelt publicerer mere inden for sundhedsvidenskab og teknik/naturvidenskab end inden humaniora og samfundsvidenskab.

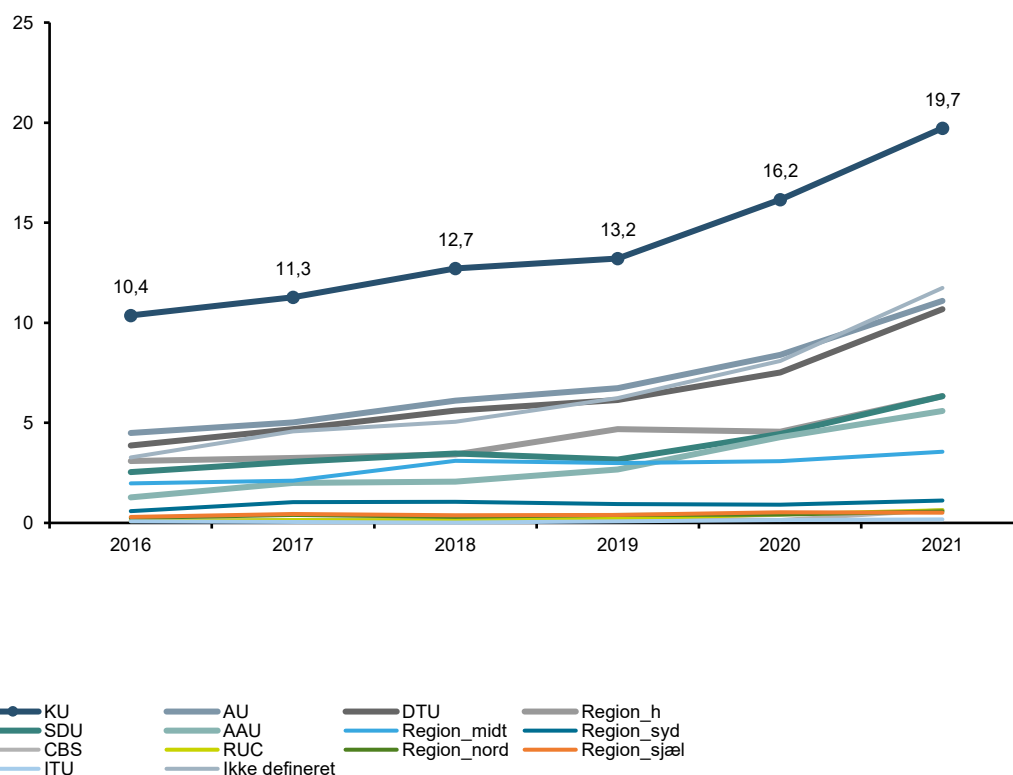
Som det fremgår af figur 5.5 bærer Københavns Universitet (KU), Aarhus Universitet (AU) og Danmarks Tekniske Universitet (DTU) langt størstedelen af udgifterne til APC-

betaling efterfulgt af Region Hovedstaden og Syddansk Universitet (SDU), jf. figur 5.5. I lighed med hovedområderne teknik/naturvidenskab og sundhedsvidenskab, står disse institutioner også for størstedelen af den samlede publikationsmængde, hvilken kan være en medvirkende faktor til, at de også står for de største udgifter til APC.

Figur 5.5

Publiceringsudgifter til APC fordelt på forskningsinstitutioner med entydigt tilhørsforhold (corresponding author) i 2026-2021 i mio. kr. (2023-pl)

Mio kr. (2023-pl)

Anm.: *Regionerne dækker over udgivelser med corresponding authors fra universitetshospitalerne. Dvs. Region H indeholder udgivelser fra KUH, Region Syd indeholder udgivelser fra Odense Universitets Hospital osv. Non-defined indeholder APC-betalinger, hvor der er flere samtidige corresponding authors (typisk i Danmark eller i udlandet eller på universitet eller hospital, hvorfor betalingen ikke entydigt kan placeres hos den ene eller den anden institution.

Kilde: Det Kgl. Bibliotek og NORA.

Opsummerende er der i perioden 2016-2021 tale om en markant årlig stigning i udgifterne til APC-betaling, hvoraf størstedelen er realiseret i form af gylden APC – dvs. publicering i Open Access-tidsskrifter. Samtidig kan det konstateres, at det er de største universiteter, der bærer størstedelen af udgiften til APC-betaling, og at det især er inden for de teknisk- og naturvidenskabelige fag samt sundhedsvidenskab, at der betales APC.

5.1.2 Licensudgifter til læseadgang

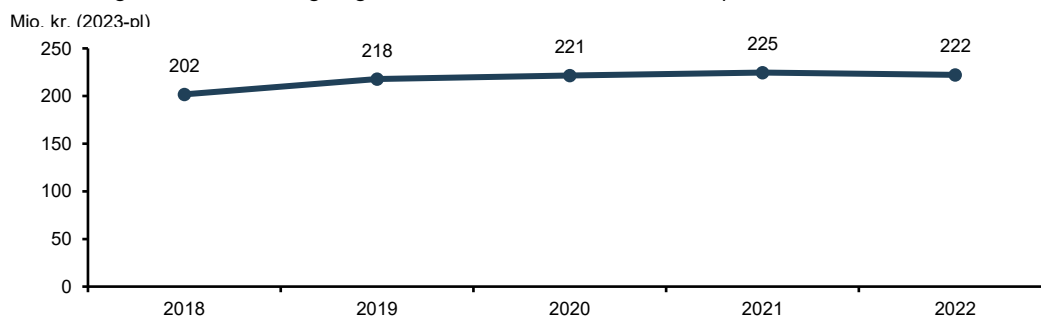
Væksten i licensudgifterne til læseadgang er faldet fra 2019 til 2020, jf. tabel 5.2, og er stort set bremsset i de følgende år. Dette må alt andet lige tilskrives de nationale forhandlinger med de store videnskabelige forlag, f.eks. Elsevier og Wiley, hvor det er

lykkedes Det Kgl. Bibliotek – med et samlet mandat fra de danske universiteter – at indgå 4-årige aftaler uden prisstigninger.

Læseadgang for de otte danske universiteter (inkl. universitetshospitaler) til artikler, der er publiceret bag en betalingsmur, er dog fra 2018 til 2022 steget fra ca. 202 mio. kr. til ca. 222 mio. kr. svarende til en stigning på ca. 10 pct., jf. figur 5.6.

Figur 5.6

Licensudgifter til læseadgang i 2018-2022 i mio. kr. (2023-pl)

Kilde: Det Kgl. Bibliotek

Jævnfør tabel 5. 2 tegner licensaftaler med videnskabelige forlag sig for størstedelen af udgiften til læseadgang; det vil sige abonnement på e-tidsskrifter, der giver læseadgang til enkelte tidsskrifter eller pakker af tidsskrifter.

I tillæg til licensaftaler er der en mindre udgift til køb af enkeltartikelpkoper, lige som der er medtaget udgifter til abonnementer på trykte tidsskrifter, der udgør under 2 pct. af den samlede udgift på årsbasis.

Tabel 5.2

Licensudgifter mm. til læseadgang i 2018-2022 i mio. kr. (2023-pl)

	2018	2019	2020	2021	2022
Licensaftaler	196	212	217	220	218
Enkelt artikler	1	2	2	1	1
Andet (trykte abonnementer)	4	4	3	3	3
Total	202	218	221	225	222
Årlig %-ændring		8	2	1	-1

Kilde: Det Kgl. Bibliotek

Udsving i totalbeløbene i tabel 5.2. skyldes prisstigninger og budgetændringer, der har påvirkning på licensporteføljens størrelse, valutakursændringer m.m., og det ses at stigningen er bremset fra 2021 til 2022.

5.1.3 Konklusion

Stigningen i de samlede publiceringsudgifter – som konsekvens af implementeringen af Danmarks Nationale Open Access Strategi – har ikke ført til mærkbare stigninger i

udgifterne til licenser. Den markante stigning i de samlede udgifter skyldes derimod en støt stigende estimeret udgift til Open Access-publicering med APC - primært i gyldne Open Access tidsskrifter - en stigning, der ikke alene kan forklares ved en øget publiceringsvolumen. Det er således ikke lykkedes at holde de aggregerede offentlige udgifter til den videnskabelige publicering i ro som følge af implementeringen af Open Access i Danmark.

6. Organisering af og erfaringer med Open Access

I dette kapitel redegøres for de væsentligste og overordnede resultater af to spørgeskemaundersøgelser gennemført af Uddannelses- og Forskningsstyrelsen i foråret 2023 blandt universiteter, forskningsinstitutioner, de kunstneriske videregående uddannelsesinstitutioner og offentlige/private fonde samt et repræsentativt udvalg af forskere, der har publiceret en artikel i 2022. Den fulde analyse af resultaterne, herunder metode og statistiske forbehold, kan læses i bilag 4.

Formålet med undersøgelserne var at få mere viden om, hvordan Open Access opleves og praktiseres i Danmark – set både fra et institutions- og et forskerperspektiv – mhp. at få en mere detaljeret viden om muligheder og barrierer for realisering af Danmarks Nationale Strategi for Open Access.

I undersøgelserne er der spurgt ind til, hvordan forskningsinstitutionerne og fondene har organiseret arbejdet med Open Access, herunder om man har retningslinjer og strategier til fremme af Open Access, om Open Access-adfærd belønnes og monitoreres og om der er etableret støttefunktioner, der hjælper forskerne med Open Access. Forskerne er stillet nogle af de samme spørgsmål, ligesom der er spurgt ind til, hvilke erfaringer forskerne har med Open Access-publicering.

Både forskere, forskningsinstitutioner og -fonde spiller en stor rolle for realiseringen af målene i Danmarks Nationale Strategi for Open Access. For eksempel kunne 2023-målet (82 pct.) være nået – og mere til – hvis de to største danske universiteter, herunder de sundhedsvidenskabelige fakulteter, havde udnyttet deres rettigheder til Open Access i relation til Open Access Indikator-målingen i 2023¹⁶.

6.1 Hovedresultater af spørgeskemaundersøgelser

I det følgende præsenteres hovedresultaterne af de to spørgeskemaundersøgelser rettet mod institutioner og fonde samt forskere:

¹⁶ Se kapitel 4.4.

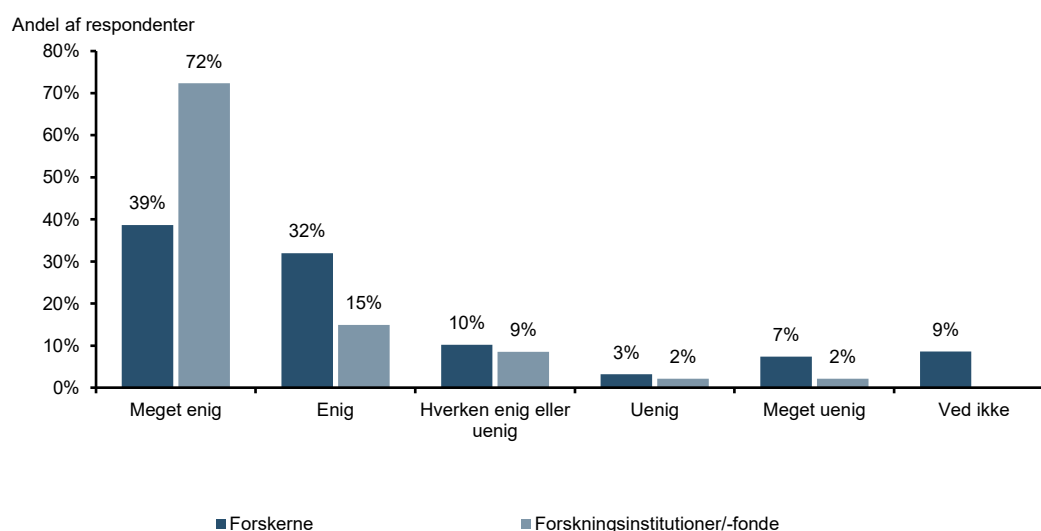
6.1.1 Kendskab til og tilslutning til Danmarks Nationale Strategi for Open Access

Undersøgelsen viser ret entydigt, at der er opbakning til rationalet bag Danmarks Nationale Strategi for Open Access.

Både ansatte og forskere tilkendegiver i udpræget grad, at de er enige med rationalet bag strategien: at få den maksimale effekt ud af forskningen, jf. figur 6.1.

Figur 6.1

Tilslutning til rationalet bag Danmarks Nationale Strategi for Open Access

Anm.: *Forskere (n=313), Forskningsinstitutioner/-fonde (n=26)

Kilde: UFM's spørgeskemaundersøgelse

Enkelte universiteter betvivler dog, hvorvidt Open Access fører til den tilsigtede anvendelse og innovation, som er en af strategiens visioner: "At skabe fri adgang for alle borgere, forskere og virksomheder til forskningsartikler finansieret af offentlige og/eller private fonde".

Et større fokus på anvendelsen og effekten af Open Access-publicering fremhæves derfor som noget, der bør prioriteres fremadrettet

"Fri adgang til dansk forskning er med til at øge tilgængeligheden af danske forskningsresultater i hele verden og er dermed vigtigt. Danske forskningsresultater skal også udnyttes til gavn for samfundet og danske virksomheders muligheder for innovation og vækst. En national Open Access strategi bør ikke kun fokusere på og måle på mængden af Open Access publikationer, men i høj grad arbejde med at sikre udnyttelsen af de publikationer, som universiteterne har investeret i at få gjort åbent tilgængelige. Open Access i sig selv har ingen værdi, hvis ikke den viden, som de videnskabelige artikler repræsenterer, bliver omsat til samarbejder, innovation og vækst."

Respondent, DTU

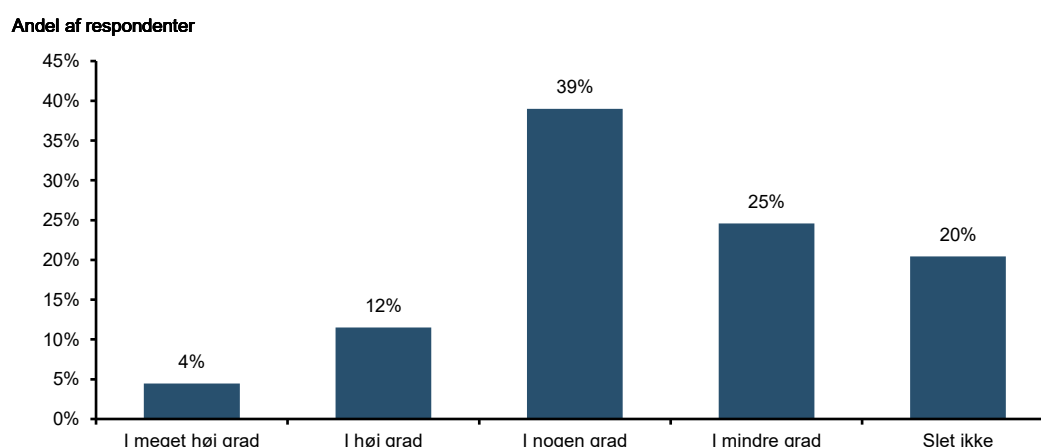
Blandt ansatte (TAP'ere og ledere) på tværs af landets forskningsinstitutioner og fonde er der en høj grad af kendskab til Danmarks Nationale Strategi for Open Access.

Kendskabet til strategien blandt forskere er derimod mere moderat, idet 80 pct. af forskerne i varierende grad har kendskab til strategien, mens 20 pct. af forskerne slet ikke har kendskab til denne, jf. tabel 6.2. Det er i særdeleshed forskere fra sundhedsvidenskab og landbrugs- og veterinærvidenskab, der synes at have et begrænset kendskab til strategien. Dette kan være en medvirkende forklaring på, hvorfor det er inden for sundhedsvidenskab, at det største uudnyttede grønne Open Access-potentiale findes.

Open Access-netværket¹⁷, som er blevet præsenteret for og har fået mulighed for at kommentere og uddybe undersøgelsens resultater, påpeger, at det manglende kendskab til strategiens detaljer blandt forskerne måske kan skyldes, at støttepersonalet ikke forklarer forskerne alle detaljerne om Open Access-regler og -procedurer af hensyn til, at forskerne bruger mindst mulig tid på at sætte sig ind i forskellige Open Access-regler og -procedurer og i stedet koncentrerer sig om at forske.

Figur 6.2

Forskernes kendskab til Danmarks Nationale Strategi for Open Access.

Anm.: *n=313

Kilde: UFM's spørgeskemaundersøgelse

Der er stor variation i universiteternes oplevelse af, hvorvidt det er en udfordring at få forskerne til at publicere deres videnskabelige resultater som grøn Open Access, når de har rettighederne til det. På linje med forskerne mener de i overvejende grad, at det er en udfordring at finde prestigefyldte/anerkendte tidsskrifter, der samtidig tillader grøn Open Access, jf. figur 6.3.

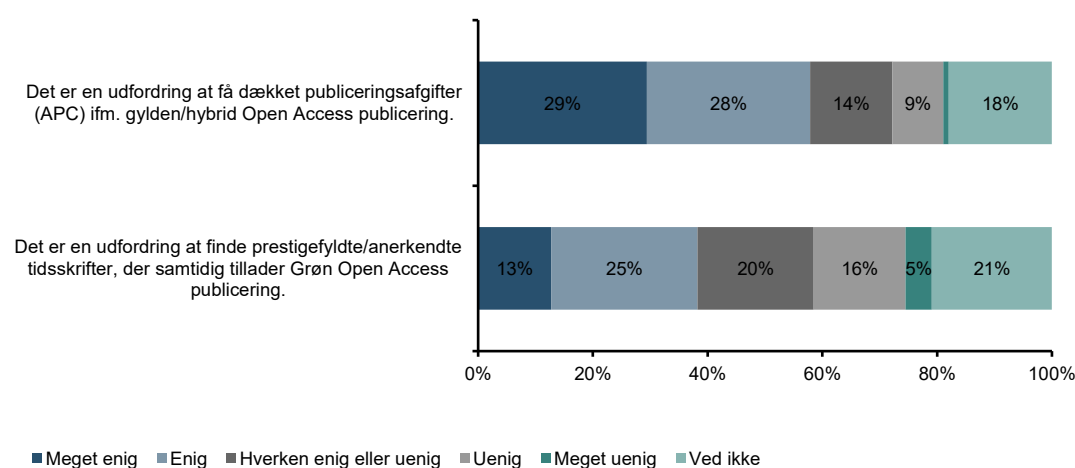
¹⁷ Det danske Open Access-netværk består af medarbejdere fra danske uddannelsesinstitutioner, som beskæftiger sig med formidlingen samt drifts- og udviklingsspørgsmål i relation til Open Access: <https://openaccess.dk/>

Open Access-netværket påpeger dog, at størstedelen af tidsskrifterne tillader grøn Open Access, og at de reelle problemer er mere komplekse. Det handler f.eks. om manglende incitamerter blandt forskerne til at publicere grøn Open Access, forvirring om rettigheder og versioner, at det kun er forskeren selv, der kan indhente det accepterede manuskript til upload i repositorierne, at embargo-perioderne ofte overskrider forskningsfondenes krav, hvorfor det i praksis ikke er muligt for forskerne at publicere i grøn Open Access m.v.

Både forskere, universiteter og forskningsfonde oplever generelt, at den største udfordring er at dække publiceringsafgifter (APC) ifm. gylden og hybrid Open Access-publicering, jf. figur 6.3. Flere forskere påpeger, at APC-betaling er en afgørende grund til, at de ikke publicerer i Open Access.

Figur 6.3

Forskernes oplevelse af udfordringer ifm. Open Access-publicering

Anm.: n=306

Kilde: UFM's spørgeskemaundersøgelse

Der er indikationer på, at forskerne kobler Open Access-publicering til betaling af publiceringsudgift uagtet Open Access-typen, inklusiv grøn Open Access. Det understreger, at der er et behov for bedre kommunikation mellem institutioner og forskere omkring Danmarks Nationale Strategi, der primært har fokus på grøn Open Access.

6.1.2 Open Access-retningslinjer og støttefunktioner

Universiteternes svar i undersøgelsen indikerer, at alle universiteter i vid udstrækning har implementeret Danmarks Nationale Strategi for Open Access. Således har alle otte universiteter erklæret sig enig i, at de har klare retningslinjer for Open Access, hvilket omkring halvdelen af forskerne er enige i. Ligeså mener alle otte universiteter, at de har procedurer og støttefunktioner, der hjælper forskerne med at publicere deres forskningsresultater i grøn Open Access.

"OA-arbejdet er centraliseret i SDU Bibliotek. Her vejleder vi om publiceringsaftaler, skriver direkte til forskere, der kan dele sin artikel i grøn OA og tjekker betingelser og uploader på vegne af dem, når de har givet os deres accepterede manuskript. Årligt sender vi også status til institutleder med publikationer, der er uudnyttede ift. grøn OA."

Respondent, Syddansk Universitet

Der er en tendens til, at universiteterne overvurderer omfanget og effekten af retningslinjer/støttefunktioner, idet en betydelig andel af de adspurgte forskere oplever, at universiteterne i mindre grad har støttefunktioner og procedurer.

Universiteterne, Danmarks Frie Forskningsfond og Innovationsfonden dækker ikke publiceringsafgifter ifm. gylden eller hybrid Open Access-publicering. Dette bekræftes af forskerne. Til gengæld angiver både Danmarks Grundforskningsfond og Novo Nordisk Fonden, at de dækker publiceringsafgifter ifm. gylden og hybrid Open Access-publicering, mens Lundbeck Fonden kun dækker gylden.

Alle otte universiteter, på nær Aarhus Universitet, oplever, at de klart kommunikerer Open Access strategier/rettigheder/processer til forskerne. Dette genkendes i vid udstrækning ikke af forskerne, da kun 28 pct. erklærer sig enig i, at det er tilfældet. Selvom en del universiteter fremhæver, at det er lykkedes at øge kendskabet til og forståelsen for Open Access blandt forskere, antyder undersøgelsens resultater således, at der er et forbedringspotentiale, hvad angår kommunikationen mellem universiteterne og forskerne. Kommunikation bør eventuelt sammentænkes med krav og incitamenter i relation til forskerne for at øge deres opmærksomhed på vigtigheden af Open Access.

Mens nogle universiteter mener, at de modtager tilstrækkelig information fra Det Kgl. Bibliotek om resultaterne af deres forhandlinger med forlagene, herunder forhandlede Open Access-rettigheder, jf. aftalerne med bl.a. Elsevier og Wiley, mener andre universiteter ikke, at kommunikationen med Det Kgl. Bibliotek fungerer effektivt. Oplevelsen af utilstrækkelig informationsudveksling kan muligvis skyldes mangelfuld kommunikation internt på universiteterne, idet Det Kgl. Bibliotek oplyser, at de informerer bibliotekscheferne om resultatet, så snart licensforhandlingerne er afsluttet.

Blandt professionshøjskolerne, SEDIRK-institutionerne og de kunstneriske videregående uddannelsesinstitutioner er størstedelen enige i, at de har klare retningslinjer for Open Access. Disse institutioner har ligeledes i nogen grad standardprocedurer og støttefunktioner, der hjælper forskerne med at publicere deres forskningsresultater som Open Access.

Danmarks Frie Forskningsfond og Danmarks Grundforskningsfond har begge retningslinjer, der opfordrer til grøn Open Access, mens Innovationsfonden endnu ikke har retningslinjer. Grundforskningsfonden opfordrer dog også til gylden Open Access. Hverken Lundbeck Fonden eller Novo Nordisk Fonden har Open Access-retningslinjer, hvilket kunne antyde, at der fortsat er et behov for at få private fonde til at udvikle sådanne.

6.1.3 Monitorering og meritering

Alle otte universiteter og flertallet af fondene angiver, at de løbende monitorerer, hvorvidt forskerne publicerer i Open Access. Sådanne monitoreringstiltag er ikke lige så udbredt blandt professionshøjskolerne. Det er således kun tilfældet på Via University

College, mens også Danmarks Statistik, Det Kongelige Akademi og Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø monitorerer løbende.

Open Access-publicering meriteres ikke af universiteterne, hvilket også er oplevelsen blandt forskerne. Flere forskere oplever dog, at Open Access-publicering kan have indirekte meriterende effekt, bl.a. i form af øgede citationer. Blandt de responderende fonde er tidligere Open Access-publicering heller ikke et evalueringskriterium i forbindelse med bevillingsansøgninger.

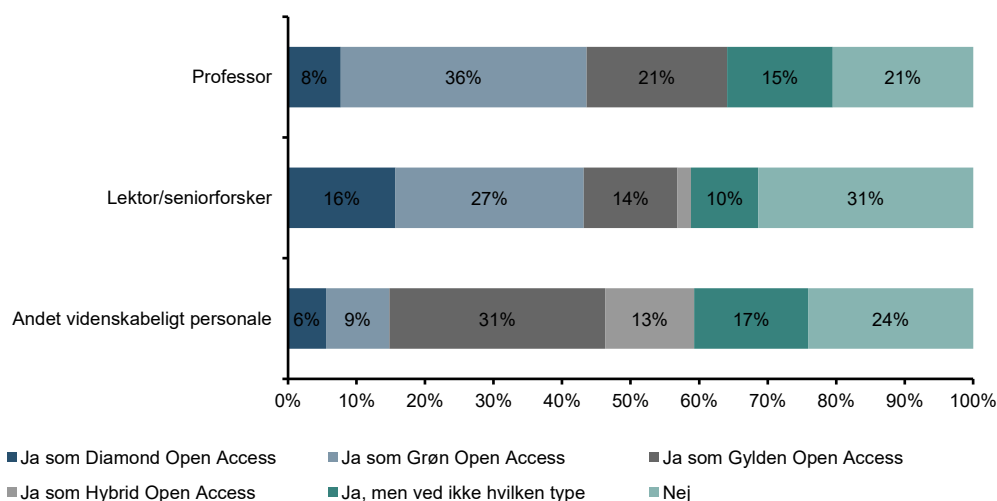
6.1.4 Forskernes konkrete erfaring med Open Access-publicering

Størsteparten af forskerne publicerer deres videnskabelige artikler som enten grøn Open Access (24 pct.) eller gylden Open Access (21 pct.). 25 pct. publicerer ikke deres artikel som Open Access. Andelen af Open Access-publicering varierer på tværs af de videnskabelige discipliner. Denne variation kan delvis forklares med henvisning til de videnskabelige discipliners publiceringskultur.

Sammenligner man andelen af Open Access-publicering på tværs af videnskabelige stillinger, med forbehold for det begrænsede respondentantal, indikerer besvarelsene, at professorer og lektorer i højere grad end kategorien "Andet videnskabeligt personale" publicerer deres forskningsartikler som diamond eller grøn Open Access, jf. figur 6.4. Der foreligger dog ikke nogen klar forklaring på, hvorfor det forholder sig således.

Figur 6.4

Open Access-publicering fordelt på videnskabelige stillinger

Anm.: *n=144, Professor (39), Lektor (51), Andet videnskabeligt personale (54). "Andet:" kodet ud.

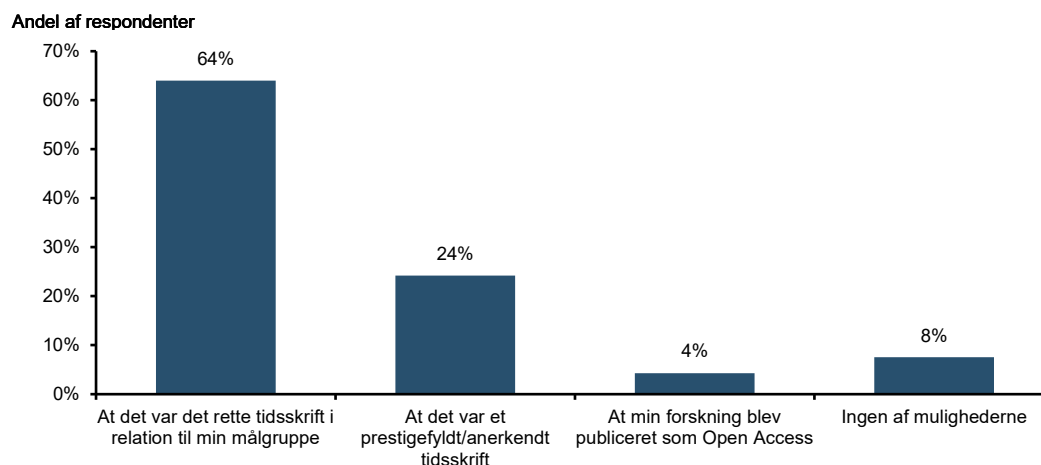
Kilde: UFM's spørgeskemaundersøgelse

Open Access vejer ikke tungt i forskernes overvejelser om, hvilket tidsskrift de vil publicere i. Kun 4 pct. af respondenterne har således angivet "publicering af deres forskning i Open Access" som den vigtigste faktor for valg af tidsskrift, jf. figur 6.5. Det er i stedet

vigtigt for forskerne at vælge et tidsskrift, der er anerkendt/prestigefyldt, og som adresserer den rette målgruppe. Flere uddyber endvidere skriftligt, at det optimale tidsskrift både er anerkendt, adresserer den rette målgruppe *og tillader Open Access*. Ifølge Open Access-netværket er Open Access af sekundær interesse for nogle forskere. Andelen af Open Access-publicering er således størst på de institutioner, der er meget opsøgende og overtager det meste af processen/registreringsarbejdet for forskeren ifm. grøn Open Access, ifølge Open Access-netværket.

Figur 6.5

De vigtigste faktorer for forskernes valg af tidsskrift

Anm.: *n=186

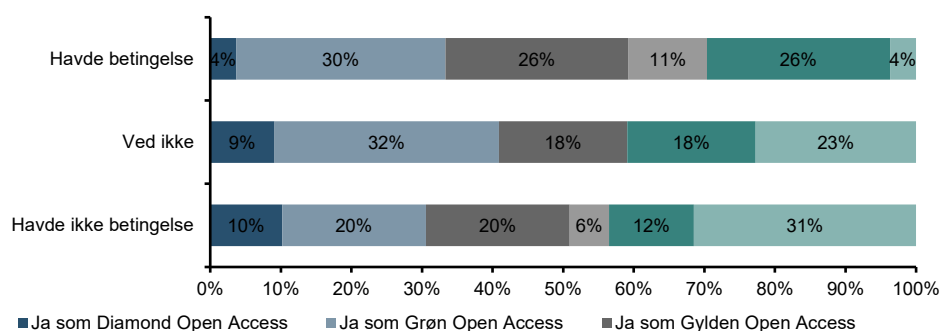
Kilde: UFM's spørgeskemaundersøgelse

Forskerne oplevede i mindre grad, at deres finansieringskilde(r)/bevillingsgivende institution(er) havde som betingelse, at de publicerede deres forskningsartikel som Open Access. Det er desværre uklart, hvorvidt forskerne har opfattet betingelser/retningslinjer som et ufravigeligt krav om Open Access-publicering eller blot som en opfordring hertil.

Forskere, der oplevede, at deres finansieringskilde havde Open Access-betingelser, publicerede i højere grad deres forskningsartikel som Open Access sammenlignet med forskere, der oplevede, at deres finansieringskilde ikke havde betingelser, jf. figur 6.6.

Figur 6.6

Open Access-type fordelt på hvorvidt finansieringskilde/bevillingsgiver havde Open Access betingelse/retningslinje eller ej.

Anm.: *n = 157, Havde betingelse (27), Havde ikke betingelse (108), Ved ikke (22). "Ved ikke" kodet ud i spørgsmålet vedrørende Open Access-type

Kilde: UFM's spørgeskemaundersøgelse

Dette indikerer, at implementering af Open Access-betingelser/retningslinjer kan være med til at forøge andelen af Open Access-publikationer.

6.2 Konklusion

Generelt set er der stor opbakning blandt TAPere og forskere på de danske universiteter og forskningsinstitutioner til rationalet bag Danmarks Nationale Open Access Strategi; at få den maksimale effekt ud af forskningen. Der er dog blandt nogle tvivl om, hvorvidt Open Access fører til den ønskede anvendelse og innovation, som strategien foreskriver.

Der er kendskab til Danmarks Nationale Strategi for Open Access blandt forskningsinstitutioner og fonde. Kendskabet til strategien er derimod mere moderat blandt forskere, herunder i særdeleshed blandt forskere fra sundhedsvidenskab. En medvirkende årsag til det kan være, at støttepersonalet ikke går i detaljer om Open Access-regler og -procedurer af hensyn til, at forskerne bruger mindst mulig tid på at sætte sig ind i det, så de kan prioritere deres tid på forskning.

Der er stor variation i universiteternes oplevelse af, hvorvidt det er en udfordring at få forskerne til at publicere deres videnskabelige resultater som grøn Open Access, når de har rettighederne til det. Størstedelen af tidsskrifterne tillader dog grøn Open Access, så de reelle problemer er sandsynligvis mere komplekse. Det handler f.eks. om manglende incitament til forskerne til at publicere grøn Open Access, forvirring om rettigheder og versioner, at det kun er forskeren selv, der kan indhente det accepterede manuskript til upload i repositorierne, og at embargo-perioderne ofte overskrider forskningsfondenes krav, hvorfor det i praksis ikke er muligt for forskerne at publicere i grøn Open Access m.v.

Både forskere, universiteter og forskningsfonde oplever generelt, at den største udfordring er at dække publiceringsafgifter (APC) ifm. gylden og hybrid Open Access-

publicering. Flere forskere påpeger, at APC-betaling er en afgørende grund til, at de ikke publicerer i Open Access.

Generelt vejer Open Access ikke tungt i forskernes overvejelser om, hvilket tidsskrift de vil publicere i. De er mere optaget af at publicere i tidsskrifter, der er anerkendte/prestige fyldte og som adresserer den rette målgruppe.

De universiteter, der har en høj andel Open Access er derfor også de universiteter, der er meget opsøgende og overtager det meste af processen og registreringsarbejdet for forskeren i forbindelse med grøn Open Access.

7. Internationale erfaringer

Det danske fokus på Open Access er en del af en igangværende international udvikling, og både lande i og uden for EU har politikker for, hvordan adgang til videnskabelige artikler for alle skal fremmes.

I dette afsnit ses på erfaringer fra fem forskellige lande: Californien/USA, Frankrig, Holland, Norge og Sverige¹⁸. For sammenligningens skyld er Danmark også inddraget.

Landenes Open Access-politikker skitseres ud fra følgende fire temaer:

- Open Access-strategi, herunder model og tilslutning til cOAlition S
- Juridiske tiltag: Immaterielle rettigheder m.fl.
- Myndighedstiltag (ikke juridiske)
- Økonomi: finansiering af APC og organisering af licensforhandlinger

7.1 Open Access-strategi, herunder model og tilslutning til cOAlition S

I Californien (USA), Frankrig og Danmark har man fokus på den grønne Open Access model, men i modsætning til den danske Open Access-strategi, hvor en embargo på 12 måneder accepteres, er det politiske mål "øjeblikkelig Open Access" i Californien (USA) og Frankrig. I Frankrig og USA er henholdsvis en offentlig forskningsfond og to private fonde med i cOAlition S, jf. boks 7.1.1. og tabel 7.1.1.

Boks 7.1.1: cOAlition S

cOAlition S er en international sammenslutning af forskningsfinansierende organisationer, som arbejder sammen for at fremme OA til videnskabelig forskning. Plan S kræver, at videnskabelige publikationer, der stammer fra forskning finansieret af offentlige bevillinger, fra 2021 skal publiceres i kompatible OA-tidsskrifter eller -platforme.

cOAlition S' medlemmer har forpligtet sig til at implementere de nødvendige foranstaltninger for at opfylde følgende hovedprincip: "Med virkning fra 2021 skal alle videnskabelige publikationer om resultater fra forskning finansieret af offentlige eller private bevillinger fra nationale, regionale og internationale forskningsråd og finansieringsorganer offentliggøres i Open Access tidsskrifter, på Open Access-platforme, eller gøres umiddelbart tilgængelige gennem Open Access Repositories uden embargo."

¹⁸ Bilag 5: Fem udvalgte landes erfaringer med Open Access.

I Holland, Norge og Sverige har man politisk fokus på den gyldne Open Access-model og disse lande sigter alle mod "øjeblikkelig" Open Access. Deres primære nationale forskningsfinansierende organisationer er med i cOAlition S, jf. tabel 7.1.1.

Som det også fremgår af tabellen har hverken danske offentlige eller private fonde tilsluttet sig cOAlition S.

Tabel 7.1.1. Offentlige og private forskningsfinansierende organisationer tilsluttet cOAlition S

USA	Howard Hughes Medical Institute (HHMI) Bill & Melinda Gates Foundation
Danmark	
Frankrig	ANR - the French National Research Agency
Holland	NWO - The Dutch Research Council
Norge	The Research Council of Norway
Sverige	VINNOVA - Sweden's Innovation Agency

7.2 Juridiske tiltag: Immaterielle rettigheder m.fl.

På nær i Danmark, arbejder alle de øvrige fem lande aktivt på at sikre forskernes ophavsrettigheder med inspiration fra cOAlition S' Rights Retention Strategy, jf. boks 7.2.1. I Frankrig og Holland er man gået skridtet videre i form af juridiske krav vedr. Open Access, som er indarbejdet i national lovgivning.

Boks 7.2.1 Rights Retention Strategy

En af Coalition S' vigtigste principper er at sikre, at forskningsresultater der er finansieret af offentlige midler, bliver gjort frit tilgængelige for offentligheden. "Rights Retention Strategy" (strategi for bevarelse af rettigheder) er en af de måder, som Coalition S arbejder på for at opnå dette mål.

Rights Retention Strategy indebærer, at forskere får ret til at bevare specifikke ophavsretsrelaterede rettigheder, når de publicerer deres arbejde, selv når de publicerer i abonnementsbaserede tidsskrifter.

I henhold til denne strategi opfordres forskere til at bevare følgende rettigheder, når de indsender deres arbejde til offentliggørelse:

- Forfatterens accepterede manuskript (AAM): Forfattere har ret til at beholde den accepterede version af deres manuskript, også kendt som post-peer-review-versionen. Denne version kan deles i arkiver eller på personlige hjemmesider.
- CC BY-licens: Forfattere opfordres til at give deres AAM en Creative Commons Attribution (CC BY) licens. Denne licens tillader maksimal genbrug og deling, forudsat at der gives korrekt henvisning til den oprindelige kilde.

- Embargo-perioder: Hvis tidsskriftet kræver en embargo-periode, før AAM kan gøres åbent tilgængelig, opfordres forskere til at vælge en embargo-periode, der stemmer overens med deres mål for åben adgang.

Kilde: <https://www.coalition-s.org/rights-retention-strategy/>

7.3 Myndighedstiltag: Ikke-juridiske

I Californien samt Frankrig, Holland og Norge har man henholdsvis etableret statslige/nationale repositorier/arkiver for Open Access publikationer.

Frankrig, Holland, Norge og Sverige har desuden, i modsætning til Danmark, aktivt fokus på at udvikle meriteringssystemet, så det belønner Open Access-adfærd m.v.

7.4 Økonomi: finansiering af APC og organisering af licensforhandlinger

7.4.1 APC-betaling

I USA er det fastsat på statsligt niveau, at forskere kan bruge en del af deres forskningsbevilling til betaling af APC (publiceringsafgift).

I Holland kan forskerne søge deres respektive universiteter om midler til betaling af APC, og enkelte universiteter har lavet fonde specifikt til formålet.

I bevillinger fra det Norske Forskningsråd dækkes APC – på linje med overhead – som en fast del af en konkrete bevilling. Forskningsrådet dækker ikke APC ved publicering i hybrid OA-tidsskrifter eller i tidsskrifter, som ikke er registreret på forskningsrådets liste over gyldne OA-tidsskrifter og transformative tidsskrifter. Her skal institutionen selv dække udgiften. Tilsvarende skal forskningsinstitutionerne selv dække OA-publicering som standard (by default) ud af deres basismidler.

I Sverige konkluderes det – i en analyse af forskeres forudsætninger for at publicere OA – at det svenske forskningsråd bør tillade, at publikationsudgifter dækkes af forskningsbevillingerne. Det er dog usikkert, om denne anbefaling er implementeret.

I Danmark dækker universiteterne, Danmarks Frie Forskningsfond og Innovationsfonden ikke APC ifm. gylden eller Open Access-publicering. Det gør til gengæld Danmarks Grundforskningsfond og Novo Nordisk Fonden, mens Lundbeckfonden kun dækker APC ifm. gylden Open Access¹⁹.

¹⁹ Bilag 4: analyse. Open Access erfaringer i Danmark, 2023..

7.4.2 Organisering af licensforhandlinger

I Danmark og Holland er forhandlinger om licensaftaler, herunder om rettigheder til Open Access, med de videnskabelige forlag centraliseret omkring universiteternes ledelse, f.eks. rektorkollegiet, mens forhandlingerne ligger hos institutioner, bibliotekskonsortier o. lign. hos de øvrige lande.

7.5 Konklusion

Som gennemgangen af andre landes Open Access-politikker viser, anvender de en række greb til fremme af Open Access, som ikke er en del af værktøjskassen i Danmarks Nationale Open Access Strategi, men som eventuelt kan inspirere i en eventuel opdatering af denne:

Flere lande kræver i dag øjeblikkelig Open Access, og accepterer ikke embargoperioder – uanset om det pågældende land har fokus på grøn eller gylden Open Access.

I alle de undersøgte lande bakker en eller flere store forskningsfonde op om cOAlition S, herunder kræver de, at deres bevillingsmodtagere publicerer øjeblikkelig Open Access.

Endelig arbejder alle de undersøgte lande aktivt på at sikre forskernes ophavsrettigheder til egne artikler, og nogle lande er gået skridtet videre i form af konkrete regler i national lovgivning.

Nogle lande har endvidere nationale Open Access arkiver, som f.eks. det franske åbne arkiv HAL.

I stort set alle de undersøgte lande er det acceptabelt, at universiteter og fonde betaler forskernes APC i form af f.eks. særligt afsatte midler i fonde, basismidlerne eller som en del af bevillingen.

8. anbefalinger

Som led i evalueringen afholdt arbejdsgruppen²⁰ en konference den 1. november 2023, hvor evalueringens resultater blev præsenteret for ledelseslaget på de danske universiteter, professionshøjskoler, SEDIRK-institutionerne, offentlige og private fonde. På konferencen var der desuden oplæg fra Københavns Universitet om deres erfaringer med Open Access, EU-Kommissionen om vigtigheden af Open Science og Open Access samt oplæg fra to store forskningsfonde; Wellcome Trust om deres Open Access politik og Novo Nordisk Fonden om deres motivation for at fremme Open Access.

Afslutningsvis drøftede konferencedeltagerne anbefalinger til det fremtidige arbejde med en revideret national Open Access strategi.

Arbejdsgruppens anbefalinger, der skitseres nedenfor i afsnit 8.3., er inspireret af disse gruppedrøftelser, men har også afsæt i evalueringens resultater og andre landes initiativer, som der er redegjort for i de forudgående kapitler.

Anbefalingerne, der er møntet på en eventuel kommende revision af den nuværende strategi for Open Access, der udløber i 2025, er delt op i henholdsvis generelle anbefalinger og specifikke anbefalinger rettet mod konkrete aktører.

Som introduktion til anbefalingerne, der skitseres i det følgende, resumeres de væsentligste barrierer (8.1), ligesom der redegøres for de væsentligste tiltag i andre lande (8.2.)

8.1 Væsentligste barrierer

De væsentligste barrierer, der er identificeret i evalueringen er følgende:

- Der er stadig et stort ikke-realiseret potentiale for Open Access i Danmark, der kunne indfries hvis de store universiteter ydede en endnu større indsats herfor, særligt med fokus på sundhedsvidenskab, hvor det største ikke-realiseret potentiale findes.
- Universiteterne overvurderer omfanget og effekten af deres retningslinjer og støttefunktioner vedr. Open Access, idet en betydelig del af forskerne i mindre grad oplever, at der er støttefunktioner og procedurer for Open Access på universiteterne.
- Der er stor variation i universiteternes oplevelse af, hvorvidt det er en udfordring at få forskerne til at publicere deres videnskabelige resultater som grøn Open Access, når de har rettighederne til det. Når der er problemer med grøn Open Access skyldes det typisk manglende incitamenter blandt forskerne til at publicere grøn Open Access, forvirring om rettigheder og versioner, at det kun er forskeren selv, der kan

²⁰ Arbejdsgruppen bestod af Danske Universiteters sekretariat, Det Kgl. Bibliotek, National Open Research Analytics (NORA) og Uddannelses- og Forskningsstyrelsen. Sidstnævnte var formand for arbejdsgruppen. Se oversigt over medlemmerne i bilag 6.

indhente det accepterede manuskript, for lange embargoperioder, der overskrider forskningsfondenenes krav m.v.

- Generelt vejer Open Access ikke tungt i forskernes overvejelser om, hvilket tidsskrift de vil publicere i. De institutioner der bruger administrative ressourcer på støttepersonale, der er opsøgende i relation til forskerne, er derfor også de universiteter, der har en høj andel Open Access.
- Andelen af publikationer med blokeret Open Access er kun langsomt blevet reduceret, idet der stadig er videnskabelige forlag og tidsskrifter, der, uanset et politisk ønske om mere åbenhed og tilgængelighed af forskningsresultater, forsat ikke tillader Open Access.
- De samlede estimerede publikationsudgifter er imidlertid steget som resultat af en stigning i primært gylden Open Access publicering med APC – dette på trods af, at strategien foreskriver, at publikationsudgifterne ikke må stige mærkbart på grund af Open Access.
- Både forskere, universiteter og forskningsfonde oplever generelt, at den største udfordring i relation til Open Access er at dække publiceringsafgifter (APC) ifm. gylden og hybrid Open Access-publicering.
- Universiteterne, Danmarks Frie Forskningsfond og Innovationsfonden dækker ikke publiceringsafgifter (APC) ifm. gylden eller hybrid Open Access-publicering.
- De adspurgte private fonde har ikke retningslinjer for Open Access.
- Der findes ikke obligatoriske krav eller incitamenter til fremme af Open Access blandt institutioner og fonde.
- Der er tvivl om, hvorvidt Open Access fører til den tilsigtede anvendelse og innovation, som strategien foreskriver.

8.2 Væsentlige internationale Open Access-tiltag

I gennemgangen af udvalgte landes Open Access-tilgange, kan der peges på følgende væsentlige tiltag til fremme af Open Access, som enkelte eller flere lande har implementeret:

- Krav om øjeblikkelig (eller meget hurtig) Open Access i nationale strategier – dvs. ingen accept af embargoperioder – uanset om strategien har fokus på grøn eller gylden Open Access.
- Forskningsfonde er med i cOAlition S, og de arbejder aktivt på at sikre forskernes ophavsrettigheder til egne artikler (Rights Retention Strategy).
- Forskernes Open Access-rettigheder sikres i national ophavsretslovgivning.
- Institutionernes indsats lettes gennem et nationalt åbent arkiv/repositorium, der automatisk befolkes med Open Access versioner af de nationale publikationer.

- Fonde og puljer oprettes til betaling af APC (publiceringsafgift).
- Open Access-adfærd meriteres og tæller positivt i karrierevurdering, ved ansøgninger om forskningsmidler m.v.

8.3 anbefalinger

8.3.1 Generelle anbefalinger

- Evalueringen viser, at der er sket en positiv udvikling i Open Access i Danmark, siden den Nationale Open Access Strategi og Open Access Indikatoren blev lanceret i 2014. Arbejdsgruppen anbefaler derfor, at fokus på grøn Open Access bibeholdes i en revideret national Open Access Strategi, og at gylden Open Access fortsat tillades, såfremt det ikke øger udgifterne markant til Open Access. Da udgifterne til gylden og hybrid er øget markant i perioden 2018-2021, jf. kapitel 5, anbefaler arbejdsgruppen samtidig, at der iværksættes tiltag, der muliggør en overvågning af udviklingen i betaling af APC (publiceringsafgift) på de danske forskningsinstitutioner - under hensyn til de administrative omkostninger forbundet hermed.
- Arbejdsgruppen vurderer ikke, at målet i den nationale Open Access strategi om 100 pct. Open Access vil kunne realiseres inden 2025. Med afsæt i de kommende initiativer til en fuld realisering af Open Access anbefaler arbejdsgruppen, at målet udskydes fra 2025 til 2030 i en revideret strategi, men at det samtidig erkendes og italesættes, at der snarere er tale om en vision end et mål.
- Der bør være større overensstemmelse mellem strategien og det forhandlingsmandat (øjeblikkelig Open Access), som universiteterne via universitetsdirektørerne giver Det Kgl. Bibliotek i forhandlingerne med de videnskabelige forlag.
- Arbejdsgruppen anbefaler endvidere, at det – i tilgift til de nationale positive effekter allerede formuleret i strategien – italesættes, at Open Access har en positiv effekt i forhold til forskere m.fl. i det globale syd, hvor midler til videnskabelig litteratur er små eller ikke eksisterende. Arbejdsgruppen forventer, at et fokus på at skabe en mere retfærdig adgang til viden (equity) i verden potentielt vil kunne øge motivationen blandt forskerne m.fl. til at publicere Open Access.

8.3.2 Anbefalinger rettet mod konkrete aktører

Universiteter/institutioner

- Da der stadig er et forholdsvist stort urealiseret potentiale for Open Access på de danske universiteter, herunder bl.a. inden for sundhedsvidenskab, anbefaler arbejdsgruppen, at universiteterne – men også øvrige danske forskningsinstitutioner og professionshøjskoler – i højere grad understøtter forskerne administrativt med at realisere det grønne Open Access potentiale med udgangspunkt i best practice fra de universiteter, der har en høj andel af Open Access. Generelt set er de universiteter, der performer bedst, meget opsøgende og overtager det meste af processen og registreringsarbejdet for forskeren i forbindelse med grøn Open Access.

- Meritering og anerkendelse spiller en afgørende rolle for forskernes motivation til Open Access publicering. Arbejdsgruppen anbefaler derfor, at universiteterne – men også øvrige danske forskningsinstitutioner og professionshøjskoler – belønner Open Access adfærd ved ansættelser og forfremmelser. For at sikre, at meriteringen er i overensstemmelse med kriterier anvendt internationalt, og dermed sikrer danske forskere lige vilkår med andre forskere i verden, anbefaler arbejdsgruppen, at de danske universiteter og øvrige institutioner underskriver Agreement on Reforming Research Assessment (juli 2022). Aftalen fastlægger en fælles retning for ændringer i evalueringspraksis for forskning, forskere og forskningsudførende organisationer, med det overordnede mål at maksimere kvaliteten og effekten af forskning. Aftalen inkluderer principper, forpligtelser og tidsramme for reformer og angiver principperne for en koalition af organisationer, der er villige til at arbejde sammen om at implementere ændringerne.
- Endelig anbefaler arbejdsgruppen, at Open Access medtænkes i universiteternes igangværende meriteringsarbejde, herunder i arbejdsgruppen vedr. meritering, der er nedsat i regi af Danske Universiteter.

Danske Regioner

- Da sundhedsvidenskab er det videnskabelige hovedområde, hvor der findes det største uudnyttede Open Access potentiale i 2023, anbefaler arbejdsgruppen, at Uddannelses- og Forskningsstyrelsen tager en dialog med Danske Regioner om, hvordan den Nationale Strategi for Open Access kan udbredes til forskere på hospitalerne, så de i højere grad bliver opmærksomme på det politiske ønske om mere Open Access.
- Arbejdsgruppen anbefaler desuden, at Danske Regioner skrives ind i en revideret strategi, herunder at de inddrages fremadrettet i dialog og opfølgning på strategien.

Offentlige/private forskningsfonde

- Fondene er en meget væsentlig "driver" i udviklingen i Open Access, da de – til gengæld for midler til forskning – kan stille krav til forskerne om, at deres publikationer skal være frit tilgængelige for alle. I EU's forsknings- og Innovationsprogram "Horizon Europe" er Open Access obligatorisk, og det gælder også i fonde, der støtter op om Plan S. Arbejdsgruppen vurderer dog, at publiceringsfrihed fortsat bør veje tungere end ønsket om Open Access, hvorfor arbejdsgruppen anbefaler, at følgende forudsætning i den nationale Open Access-strategi bibeholdes: "Den videre implementering af Open Access må ligeledes ikke indskrænke forskernes publiceringsfrihed".
- Arbejdsgruppen anbefaler endvidere, at fondene underskriver Agreement on Reforming Research Assessment, herunder at de anerkender Open Access-adfærd – dokumenteret i forskerens CV – som positivt ved evalueringen af ansøgninger om forskningsmidler.
- Arbejdsgruppen anbefaler dernæst, at de danske offentlige og private fonde – i samspil med universiteter/institutioner – bliver enige om en fælles strategi, med inspiration fra Plan S' Rights Retention Strategy, der sikrer, at forskere får ret til at

bevare specifikke ophavsrelaterede rettigheder, når de publicerer deres arbejde, også når de publicerer i abonnementsbaserede tidsskrifter. Det betyder, at tidsskrifter ikke kan modsætte sig, at en kopi af artiklen publiceres i et digitalt arkiv med adgang for alle via internettet samtidig med – eller efter (embargoperiode) – det udkommer i tidsskriftet.

- Endelig anbefaler arbejdsgruppen, at de danske offentlige og private fonde drøfter det hensigtsmæssige i at have ens retningslinjer og politikker for Open Access. Dette af hensyn til at gøre livet nemmere for forskerne, herunder for at mindske de administrative forhindringer for disse.

Det Kgl. Bibliotek

- Det Kgl. Bibliotek, herunder Afdelingen for Licensforvaltning, spiller en væsentlig rolle for fremdriften i Open Access ved – på vegne af universiteterne m.fl. – at forhandle licensaftaler med de store videnskabelige forlag om priser for læseadgang og for Open Access publicering. Disse aftaler er ikke slået helt igennem endnu, men forventes at få en mærkbar effekt på fremdriften i Open Access i fremtiden. Arbejdsgruppen vurderer, at der er potentiale for andre og supplerende krav i fremtidige aftaler og anbefaler følgende:
 - Embargoperioderne ønskes bragt ned på alle tidsskrifter og bør være i overensstemmelse med krav herom i den reviderede nationale strategi for Open Access. Ved embargoperiodernes udløb bør forlagene overføre artiklerne til et eller flere arkiver, hvor universiteter/institutioner kan hente dem.
 - Ikke bare forfatteren, men også støttepersonale bør kunne indhente det accepterede manuskript fra forlagene.
 - Forlagenes gyldne Open Access tidsskrifter skal ind i forhandlingerne, så priserne på APC (publiceringsafgift) kan forhandles ned.
 - I det professionshøjskolerne publicerer relativt meget i danske tidsskrifter, bør der indgås aftaler med disse, der, alt andet lige, ikke er så klar til Open Access som de udenlandske tidsskrifter/forlag.
- Arbejdsgruppen anbefaler endvidere, at Det Kgl. Bibliotek etablerer en "journal finder" mhp. at få den maksimale effekt ud af Det Kgl. Biblioteks forhandlingsresultater. Her kan forskere og støttepersonale på universiteter m.v. nemt slå op, i hvilke tidsskrifter, der er indgået aftale om fritagelse for APC-betaling.

Uddannelses- og Forskningsministeriet

- Arbejdsgruppen anbefaler, at Uddannelses- og Forskningsministeriet tænker Open Access sammen med den bredere Open Science dagsorden og i det hele taget bager op om EU-initiativer, der fremmer åbenhed og deling af videnskabelig viden, da der er brug for en internationalt koordineret indsats.

- Arbejdsgruppen anbefaler endvidere, at ministeriet overvejer mulighederne for at indsætte bestemmelser om Open Access i national ophavsretslovgivning i tæt dialog med Kulturministeriet, der har ansvaret for lovgivningen.
- Arbejdsgruppen anbefaler også, at ministeriet – i dialog med institutionerne – undersøger mulighederne for etablering af et nationalt Open Access arkiv med henblik på at lette institutionernes lokale arbejde med Open Access. Heri skal forlagene løbende deponere artikler med udløbet embargo samt artikler med øjeblikkelig Open Access som følge af de nationale "Læs & publicer-aftaler". Dette vil lette universiteter/institutioners lokale arbejde med Open Access samt gøre den nationale monitorering mere præcis.
- Endelig anbefaler arbejdsgruppen, at ministeriet overvejer at sætte en undersøgelse i gang, der skal måle effekten af Open Access, herunder hvem Open Access publikationerne når ud til, som ellers ikke ville have fået dem. Man kunne eventuelt fokusere undersøgelsen på f.eks. SMV'er eller sundhedspersonale, f.eks. praktiserende læger.